

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА

**ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИНФОРМАЦИОНО-ДОКУМЕНТАЦИОНЕ
И БИБЛИОТЕЧКЕ ПОСЛОВЕ**

**ИНФОРМАТИВНИ
БИЛТЕН**

**БРОЈ 10
2018.**

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове Управе за заједничке послове републичких органа већ више од тридесет година једном месечно објављује Информативни билтен, којим обавештава кориснике о обновљеном информационо-документационом и библиотечком фонду.

Обавештавамо кориснике да БАЗИ ПРАВНИХ ПРОПИСА Одељења за информационо-документационе и библиотечке послове Управе, која је дневно ажурна и притом бесплатна, могу приступити путем следеће интернет адресе:
<http://bpp.uzzpro.gov.rs>

Из наше базе која садржи преко 118.000 прописа, за свега неколико минута може се добити како важећи тако и неважећи пропис, у штампаној верзији или електронском поштом, као што се може добити и телефонским путем свака информација о статусу траженог прописа.

БИЛТЕНИ у електронском облику могу се преузети на адреси:
<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-bilteni.html>

Целокупан библиотечки фонд може се погледати на адреси:
<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-knjige.html>

Дигитална библиотека налази се на адреси:
<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

За коришћење целокупног фонда, као и за информације о правним прописима објављеним у службеним гласилима, корисници се могу обратити Одељењу:

1. Немањина бр. 22-26,
телефон: 3616-296, 363-1620, 363-1104, 3613-734/лок. 1620 и 1104

или електронски: **biblioteka@uzzpro.gov.rs**

Главни и одговорни уредник: Смиља Богдановић, начелник Одељења
smilja.bogdanovic@uzzpro.gov.rs

Технички уредник: Јелена Васиљевић, организатор пријема и евиденције захтева корисника

Сарадници: Гордана Јуришић, документалиста
Смиљана Павков, документалиста
Гордан Горуновић, оператер за системе базе података
Лепосава Милановић, оператер припреме података
Радмила Тубин-Михајловић, организатор пријема и евиденције захтева корисника
Дејан Станојловић, оператер за системе базе података

Лектор: Смиља Богдановић
Коректор: Јелена Васиљевић

Компјутерска обрада: Радинка Мићовић, програмер софтверских решења и Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове

ШТАМПА: УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА
Београд, Немањина 22-26

САДРЖАЈ

- 1.** Преглед одабраних правних прописа објављених у службеним гласилима Републике Србије, Аутономне Покрајине Војводине и Града Београда
- 2.** Списак претплата на дневне листове, службена гласила и часописе
- 3.** Преглед старих публикација
- 4.** Преглед нових књига
- 5.** Листа најчитанијих књига

1

**ПРЕГЛЕД ОДАБРАНИХ ПРАВНИХ ПРОПИСА
ОБЈАВЉЕНИХ У СЛУЖБЕНИМ ГЛАСИЛИМА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ
ВОЈВОДИНЕ И ГРАДА БЕОГРАДА**

УСТАВНОПРАВНИ И ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ

Службени гласник Републике Србије

Указ о додели одликовања, Ордена Републике Србије на великој огрлици, за изузетне заслуге у развијању и учвршћивању мирољубиве сарадње и пријатељских односа између Републике Србије и Републике Казахстан, Нурсултану Назарбајеву, председнику Републике Казахстан, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Држави Палестини, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Каиру, Драгана Бисенића, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Држави Палестини, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Каиру, Југослава Вукадиновића, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Савезној Демократској Републици Етиопији, Александра Ристића, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Уједињеном Краљевству Велике Британије и Северне Ирске, Александре Јоксимовић, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Пословник о изменама и допунама Пословника о уређењу и раду Врховног касационог суда, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Судски пословник о изменама и допунама Судског пословника, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Одлука о престанку важења Одлуке о укидању виза за улазак у Републику Србију за држављане Исламске Републике Иран, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2018

Одлука о отварању Конзулата Републике Србије у Питештију, Румунија, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2018

Одлука о измени Одлуке о утврђивању састава сталних делегација Народне скупштине Републике Србије у међународним парламентарним институцијама, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2018

Одлука о изменама Одлуке о утврђивању састава сталних делегација Народне скупштине Републике Србије у међународним парламентарним институцијама, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2018

Одлука о именовању чланова Одбора за спровођење избора за чланове Националног савета хрватске националне мањине путем електорске скупштине 4. новембра 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2018

Одлука о именовању чланова Одбора за спровођење избора за чланове Националног савета македонске националне мањине путем електорске скупштине 4. новембра 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2018

Одлука о именовану чланова Одбора за спровођење избора за чланове Националног савета црногорске националне мањине путем електорске скупштине 4. новембра 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2018

Одлука о именовану чланова Одбора за спровођење избора за чланове Националног савета руске националне мањине путем електорске скупштине 4. новембра 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 77/2018

Одлука о измени Одлуке о именовану чланова Одбора за спровођење избора за чланове Националног савета хрватске националне мањине путем електорске скупштине 4. новембра 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 80/2018

Одлука о измени Одлуке о именовану чланова Одбора за спровођење избора за чланове Националног савета руске националне мањине путем електорске скупштине 4. новембра 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 80/2018

Одлука о изменама Одлуке о избору чланова и заменика чланова одбора Народне скупштине Републике Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 81/2018

Одлука о укидању виза за улазак у Републику Србију за држављане Републике Тринидад и Тобаго, Службени гласник Републике Србије бр. 81/2018

Одлука о укидању виза за улазак у Републику Србију за држављане Антигва и Барбуда, Гренада и Комонвелт Доминика, Службени гласник Републике Србије бр. 81/2018

Одлука о изменама и допунама Одлуке о оснивању Координационог тела за граничне прелазе у Републици Србији, Службени гласник Републике Србије бр. 81/2018

Исправка Одлуке о изменама Одлуке о избору чланова и заменика чланова одбора Народне скупштине Републике Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 83/2018

Правилник о визама, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Правилник о начину обавештавања физичких и правних лица о промени на листи означених лица и о начину достављања обавештења, информација и података о означеном лицу и његовој имовини, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Правилник о изгледу обрасца и поступку издавања путног листа за странца, Службени гласник Републике Србије бр. 80/2018

Правилник о изгледу и начину уношења обавезног боравка у путну исправу странца, Службени гласник Републике Србије бр. 80/2018

Правилник о изменама и допунама Правилника о начину уписа чињенице држављанства у матичну књигу рођених, обрасцима за вођење евиденција о решењима о стицању и престанку држављанства и обрасцу уверења о држављанству, Службени гласник Републике Србије бр. 82/2018

Решење о разрешењу вршиоца дужности заменика директора Управе за заједничке послове републичких органа, Милице Лукешевић, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Решење о разрешењу вршиоца дужности помоћника директора Управе за заједничке послове републичких органа, Мирослава Симуновића, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Решење о постављењу вршиоца дужности заменика директора Управе за заједничке послове републичких органа, Мирослава Симуновића, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Решење о постављењу вршиоца дужности помоћника директора Управе за заједничке послове републичких органа, Оливере Дурлевић, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Решење о изменама и допунама Решења о одређивању бирачких места за гласање на непосредним изборима за чланове националних савета националних мањина, расписаним за 4. новембар 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 75/2018

Решење о изменама и допунама Решења о одређивању бирачких места за гласање на непосредним изборима за чланове националних савета националних мањина, расписаним за 4. новембар 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2018

Решење о разрешењу генералног конзула Републике Србије у Трсту, Република Италија, Драгана Кићановића, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Решење о постављењу генералног конзула Републике Србије у Трсту, Република Италија, Иване Стојиљковић, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Решење о изменама и допунама Решења о одређивању бирачких места за гласање на непосредним изборима за чланове националних савета националних мањина, расписаним за 4. новембар 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Решење о закључењу посебног бирачког списка националних мањина, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Решење о утврђивању броја гласачких листића за гласање на непосредним изборима за чланове националних савета националних мањина, расписаним за 4. новембар 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 80/2018

Стратегија развоја Министарства унутрашњих послова за период 2018–2023. године, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори

Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Републике Француске о размени и узајамној заштити тајних података, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Киргиске Републике о међусобном укидању виза за носиоце обичних пасоша, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Републике Тунис о сарадњи у области одбране, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Споразума између Републике Србије и Републике Италије о олакшању примене Европске конвенције о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима од 20. априла 1959. године, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Споразума између Републике Србије и Републике Италије о олакшању примене Европске конвенције о екстрадицији од 13. децембра 1957. године, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Уговора између Републике Србије и Републике Казахстан о трансферу осуђених лица, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Уговора између Републике Србије и Републике Казахстан о пружању правне помоћи у кривичним стварима, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Уговора између Републике Србије и Републике Казахстан о изручењу, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Републике Кипар о размени и узајамној заштити тајних података, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Румуније о узајамној заштити размењених тајних података, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Меморандум о разумевању о политичким консултацијама између Министарства спољних послова Републике Србије и Министарства спољних послова и регионалних интеграција Републике Гане, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Меморандум о разумевању између Министарства спољних послова Републике Србије и Министарства спољних послова и заједница Републике Кабо Верде, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Обавештење о датуму ступања на снагу Додатног протокола између Републике Србије и Међународне агенције за атомску енергију уз Споразум између Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Међународне агенције за атомску енергију о примени гаранција у вези са Уговором о неширењу нуклеарног оружја, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Службени лист Града Београда

Одлука о допуни Одлуке о Градској управи Града Београда, Службени лист Града Београда бр. 92 /2018

Закључак о измени Закључка о приступању промени Статута Града Београда, Службени лист Града Београда бр. 92 /2018

ФИНАНСИЈЕ И ПРИВРЕДА

Службени гласник Републике Србије

Закон о изменама и допунама Закона о заштити животне средине, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2018

Закон о грађевинским производима, Службени гласник Републике Србије бр. 83/2018

Закон о изменама и допунама Закона о планирању и изградњи, Службени гласник Републике Србије бр. 83/2018

Закон о изменама и допунама Закона о озакоњењу објеката, Службени гласник Републике Србије бр. 83/2018

Закон о изменама и допунама Закона о ваздушном саобраћају, Службени гласник Републике Србије бр. 83/2018

Закон о изменама и допунама Закона о транспорту опасне робе, Службени гласник Републике Србије бр. 83/2018

Закон о изменама и допунама Закона о истраживању несрећа у ваздушном, железничком и водном саобраћају, Службени гласник Републике Србије бр. 83/2018

Закон о изменама и допунама Закона о превозу путника у друмском саобраћају, Службени гласник Републике Србије бр. 83/2018

Закон о изменама и допунама Закона о државној припадности и упису пловила, Службени гласник Републике Србије бр. 83/2018

Закон о изменама и допунама Закона о поморској пловидби, Службени гласник Републике Србије бр. 83/2018

Уредба о изменама Уредбе о поступку и начину на који законити ималац акција акционарског фонда даје налог брокеру за прву продају акција, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2018

Уредба о условима, висини, обухвату корисника пензија и динамици исплате новчаног износа као увећања уз пензију, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Уредба о измени Уредбе о утврђивању Програма подршке малим предузећима за набавку опреме у 2018. години, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Уредба о допунама Уредбе о општим условима за емисију и продају државних хартија од вредности на примарном тржишту, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Уредба о утврђивању Државног програма помоћи и обнове оштећених породичних стамбених обеката у својини грађана услед дејства поплава и града у јулу и августу 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 81/2018

Уредба о изменама Уредбе о утврђивању Програма подстицања развоја предузетништва кроз финансијску подршку за почетнике у пословању у 2018. години, Службени гласник Републике Србије бр. 81/2018

Уредба о изменама Уредбе о утврђивању Програма подстицања предузетништва кроз развојне пројекте у 2018. години, Службени гласник Републике Србије бр. 81/2018

Одлука о изменама Одлуке о образовању Мреже за сузбијање неправилности и превара у поступању са финансијским средствима Европске уније, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Одлука о образовању Радне групе за имплементацију Регионалне инвестиционе реформске агенде, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Одлука о образовању Радне групе за унапређење система паушалног опорезивања, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Одлука о изради Стратешке процене утицаја Просторног плана подручја посебне намене Националног фудбалског стадиона на животну средину, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Одлука о изменама и допунама Одлуке о јединственој тарифи по којој Народна банка Србије наплаћује накнаду за извршене услуге, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2018

Одлука о обављању послова с финансијским дериватима, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2018

Одлука о изменама и допунама Одлуке о управљању ризицима банке, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2018

Одлука о обавезној резерви банака код Народне банке Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2018

Одлука о изменама Одлуке о одређивању робе за чији је увоз, извоз, односно транзит прописано прибављање одређених исправа, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Одлука о измени Одлуке о образовању Радне групе за реализацију корективних активности у вези са ревизорским налазима који се односе на ИКТ аспекте функционисања система за управљање претприступном помоћи Европске уније (ИПА), Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Одлука о минималној вредности платних трансакција које се морају извршавати у битном платном систему, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Одлука о измени Одлуке о облику, садржини и начину коришћења образаца платних налога за извршење платних трансакција у динарима, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Одлука о изменама и допуни Одлуке о општим правилима за извршавање инстант трансфера одобрења, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Одлука о проглашењу престанка елементарне непогоде, Службени гласник Републике Србије бр. 81/2018

Одлука о изменама и допуни Одлуке о образовању Координационог тела за сузбијање сиве економије и заједничке групе за унапређење позиције Републике Србије на листи Светске банке „Doing Business“, Службени гласник Републике Србије бр. 81/2018

Правилник о карантину за увезене животиње, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Правилник о начину приступа, дистрибуције, издавања, коришћења, складиштења и заштите података геодетско-катастарског информационог система, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2018

Правилник о подстицајима за инвестиције у прераду и маркетинг пољопривредних и прехранбених производа и производа рибарства за набавку опреме у сектору млека, меса, вина, пива и јаких алкохолних пића, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Правилник о изменама и допунама Правилника о ИПАРД подстицајима за инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Правилник о вредности дневне, вишедневне и годишње дозволе за рекреативни риболов за 2019. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 80/2018

Правилник о измени и допунама Правилника о утврђивању Плана издавања пригодних поштанских марака и вредносница и мотива редовних издања поштанских марака и вредносница, Службени гласник Републике Србије бр. 80/2018

Правилник о изменама и допунама Правилника за основне геодетске радове, Службени гласник Републике Србије бр. 80/2018

Правилник о измени Правилника о условима које морају да испуњавају квалификовани електронски сертификати, Службени гласник Републике Србије бр. 81/2018

Исправка Правилника о подстицајима за инвестиције у прераду и маркетинг пољопривредних и прехранбених производа и производа рибарства за набавку опреме у сектору млека, меса, вина, пива и јаких алкохолних пића, Службени гласник Републике Србије бр. 80/2018

Упутства за спровођење Одлуке о обавезној резерви банака код Народне банке Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2018

Наредба о времену отворености аеродрома за одвијање јавног авио-превоза, Службени гласник Републике Србије бр. 80/2018

Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори

Закон о потврђивању Хонгконшке међународне конвенције о безбедном и еколошки прихватљивом рециклирању бродова, 2009, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Одлуке Мешовитог комитета између држава ЕФТА и Републике Србије број 1/2018 о измени Протокола Б уз Споразум о слободној трговини између држава ЕФТА и Републике Србије о дефиницији појма „производи са пореклом“ и методама административне сарадње и Одлуке Мешовитог комитета између држава ЕФТА и Републике Србије број 2/2018 о измени Анекса IV Споразума о слободној трговини између држава ЕФТА и Републике Србије о олакшавању трговине, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Споразума о сарадњи у области туризма између Владе Републике Србије и Савета министара Републике Албаније, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Додатног протокола 5 уз Споразум о измени и приступању Споразуму о слободној трговини у Централној Европи и Одлуке Заједничког комитета Споразума о слободној трговини у Централној Европи број 3/2015 усвојене 26. новембра 2015. о измени Одлуке Заједничког комитета Споразума о слободној трговини у Централној Европи број 3/2013, у вези са Анексом 4 Споразума о слободној трговини у Централној Европи (СЕФТА 2006), Протокол о дефиницији појма „производи са пореклом“ и методе административне сарадње из члана 14. ст. 1. и 3, усвојене 20. новембра 2013. године, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Уговора између Владе Републике Србије и Владе Републике Сан Марино о избегавању двоструког опорезивања и спречавању пореске евазије у односу на порезе на доходак, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Протокола I Споразума о слободној трговини између Републике Србије и Републике Турске и Протокола III о трговини услугама Споразума о слободној трговини између Републике Србије и Републике Турске, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Републике Турске о узајамном подстицању и заштити улагања, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Протокола о измени Споразума између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о испорукама природног гаса из Руске Федерације у Републику Србију од 13. октобра 2012. године, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Споразума о економској, трговинској и техничкој сарадњи између Владе Републике Србије и Владе Државе Катар, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Споразума између Републике Србије и Републике Аргентине о трговини и економској сарадњи, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Грузије о трговинско-економској сарадњи, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању аката Светског поштанског савеза, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Републике Грчке о сарадњи у области туризма, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Протокола из Нагоје о приступу генетичким ресурсима и праведној и једнакој расподели користи које проистичу из њиховог коришћења уз Конвенцију о биолошкој разноврсности, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Мултилатералног споразума земаља Југоисточне Европе о спровођењу Конвенције о процени утицаја на животну средину у прекограничном контексту, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Републике Азербејџан о међународном друмском превозу, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Меморандум о разумевању између Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије и Министарства пољопривреде, шумарства и хране Републике Словеније о сарадњи између младих пољопривредника Републике Србије и Републике Словеније, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Писмо о намерама Републике Бугарске, Републике Грчке и Републике Србије о сарадњи у области повезане и аутоматизоване вожње, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Правилник о изменама Правилника о додели средстава за финансирање спровођења јавних радова на територији Аутономне Покрајине Војводине у 2018. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 47/2018

Службени лист Града Београда

Одлука о условима коришћења кеса за испоруку робе на месту продаје роба и услуга, Службени лист Града Београда бр. 85/2018

Одлука о измени Одлуке о локалним административним таксама, Службени лист Града Београда бр. 85/2018

Одлука о изменама и допунама Одлуке о буџету Града Београда за 2018. годину, Службени лист Града Београда бр. 92/2018

Одлука о измени Одлуке о обиму средстава за вршење послова Града и градских општина и утврђивању прихода који припадају Граду, односно градским општинама у 2018. години, Службени лист Града Београда бр. 92/2018

Одлука о измени и допуни Одлуке о финансирању програма и пројеката директних и индиректних корисника средстава буџета Града Београда у 2019. и 2020. години, Службени лист Града Београда бр. 92/2018

Одлука о измени Одлуке о комуналном реду, Службени лист Града Београда бр. 92/2018

РАДНИ ОДНОСИ, ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Службени гласник Републике Србије

Уредба о измени Уредбе о остваривању права на једнократну новчану помоћ, оспособљавању брачног друга и о накнади за школовање деце војног лица, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Уредба о изменама и допунама Уредбе о решавању стамбених потреба ратних војних инвалида и породица палих бораца, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2018

Одлука о изменама и допунама Финансијског плана Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање за 2018. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Одлука о измени Одлуке о максималном броју запослених на неодређено време у систему државних органа, систему јавних служби, систему Аутономне Покрајине Војводине и систему локалне самоуправе за 2017. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Правилник о обрасцу и садржини лекарског рецепта, начину издавања и прописивања лекова, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Правилник о изменама Правилника о уговарању здравствене заштите из обавезног здравственог осигурања са даваоцима здравствених услуга за 2018. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Правилник о обрасцу и садржају службене легитимације стручних радника центра за социјални рад, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом, Службени гласник Републике Србије бр. 80/2018

Решење о утврђивању висине накнаде погребних трошкова за кориснике пензија за октобар, новембар и децембар 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Решење о номиналним износима новчане социјалне помоћи, Службени гласник Републике Србије бр. 81/2018

Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори

Закон о потврђивању Споразума о социјалној сигурности између Владе Републике Србије и Владе Народне Републике Кине, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Меморандум о разумевању између Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Републике Србије и Министарства за рад и социјалну заштиту Сједињених Држава Мексика у области рада и запошљавања, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Службени лист Града Београда

Одлука о правима детета у области финансијске подршке породици са децом на територији града Београда, Службени лист Града Београда бр. 85/2018

ОБРАЗОВАЊЕ, НАУКА, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА

Службени гласник Републике Србије

Одлука о допуни Одлуке о оснивању Академије пословних струковних студија Београд, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Одлука о образовању Радне групе за израду Нацрта закона о Сремским Карловцима, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Правилник о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање, Службени гласник Републике Србије бр. 74/2018

Правилник о ближим условима за дигитализацију културног наслеђа, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2018

Правилник о улагањима у области културе која се признају као расход, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Правилник о допуни Правилника о садржају и начину вођења евиденције и издавању јавних исправа у основној школи, Службени гласник Републике Србије бр. 82/2018

Правилник о изменама и допуни Правилника о евиденцији у средњој школи, Службени гласник Републике Србије бр. 82/2018

Решење о додели националног спортског признања, Службени гласник Републике Србије бр. 81/2018

Решења о додели новчане награде за спортске резултате, Службени гласник Републике Србије бр. 81/2018

Стратегија развоја интелектуалне својине за период од 2018. до 2022. године, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори

Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о кинематографској копродукцији (ревидирана), Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Протокол између Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије и Министарства пољопривреде Републике Либериије о сарадњи у области научно-истраживачких делатности, техничких и технолошких иновација, обука и стручних програма у области пољопривреде, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 12/2018

Службени лист Града Београда

Одлука о финансирању и суфинансирању програма и пројеката у областима образовања и дечје заштите у граду Београду, Службени лист Града Београда бр. 85/2018

РАЗНО

Службени гласник Републике Србије

Индекси потрошачких цена за септембар 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 76/2018

Подаци о просечним зарадама и просечним зарадама без пореза и доприноса по запосленом, за август 2018. године, Службени гласник Републике Србије бр. 81/2018

Усклађени динарски износ накнада из јединствене тарифе по којој се наплаћују накнаде за услуге које врши Управа за трезор, Службени гласник Републике Србије бр. 78/2018

2

СПИСАК ПРЕТЦЛАТА НА ДНЕВНЕ ЛИСТОВЕ, СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА И ЧАСОПИСЕ ЗА ПОТРЕБЕ БИБЛИОТЕКЕ УПРАВЕ У 2018. ГОДИНИ

ДНЕВНИ ЛИСТОВИ И ЧАСОПИСИ

1.	АЛО
2.	БЛИЦ
3.	ВЕЧЕРЊЕ НОВОСТИ
4.	ВРЕМЕ
5.	ДАНАС
6.	ИНФОРМЕР
7.	КУРИР
8.	НЕДЕЉНИК
9.	НИН
10.	ПЕЧАТ
11.	ПОЛИТИКА

СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА

1.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
2.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ
3.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ АП ВОЈВОДИНЕ
4.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ ГРАДА БЕОГРАДА

СТРУЧНИ ЧАСОПИСИ

1.	ЛИПАР: часопис за књижевност, језик, уметност и културу
2.	РС PRESS
3.	ПРАВНА ПРАКСА: часопис за примену прописа

ОСТАЛЕ СЕРИЈСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

1.	БИЛТЕН ДРЖАВНОГ ПРАВОБРАНИЛАШТВА
2.	БИЛТЕН ЈАВНИХ ФИНАНСИЈА
3.	БИЛТЕН МИНИСТАРСТВА ДРЖАВНЕ УПРАВЕ И ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ
4.	БИЛТЕН РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ
5.	БИЛТЕН УСТАВНОГ СУДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
6.	МЕСЕЧНИ СТАТИСТИЧКИ ПРЕГЛЕД
7.	САОПШТЕЊА РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ

3

ПРЕГЛЕД СТАРИХ ПУБЛИКАЦИЈА

Излазећи у сусрет све израженијим захтевима корисника да пронађу одговор на специфична питања из професионалне праксе, кроз Информативни билтен континуирано ћемо упознавати своје читаоце са садржајима старих књига из богате ризнице библиотеке Управе. Наш фонд обухвата, између осталог, и вредне писане документе који, осим документационе, имају и научну и стручну вредност. Будући да су посредни књиге од историјског значаја, као и периодична издања и друге драгоцене библиотечке целине којима располажу постојећи фондови, овим путем настојали смо да проширимо лектуру свима онима који желе да се стручно усавшавају. Напомињемо да ове књиге (из којих дајемо само изводе) могу да се користе само у читаоници библиотеке Управе за заједничке послове републичких органа.

За овај број издвајамо:

- 1. Петар Костић: Просветно-културни живот православних Срба у Призрену и његовој околини у XIX и почетком XX века, Скопље: 1933.**
- 2. Јован М. Павловић: Неимари Југославије, Београд: 1934.**

У наредним бројевима Информативног билтена наставићемо са приказима тематски и жанровски разноврсних публикација нашег богатог фонда.

ПЕТАР КОСТИЋ

**ПРОСВЕТНО-КУЛТУРНИ ЖИВОТ
ПРАВОСЛАВНИХ СРБА У ПРИЗРЕНУ И ЊЕГОВОЈ ОКОЛИНИ
У XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА**

(СА УСПОМЕНАМА ПИСЦА)

СКОПЈЕ 1933

СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ШКОЛЕ У ПРИЗРЕНУ

Као што се може видети из појединих записа и натписа у Призрену и околини из друге половине XVIII века, могло би се закључити да је онда још било писменијих личности, бар у свештенству, а доцније све мање и мање до друге половине XIX века. И за то служе као доказ такође записи и натписи из овога другог периода времена.

Али никако нисам могао наићи ни на какве податке о школама из онога ранијег времена све до почетка XIX века, ни да су какве школе постојале и који су били учитељи. А не може бити да их није било, јер би и писмености, ма какве, нестало.

Као и свуда у бившој Турској наш народ, у борби противу Турака и грчких митрополита, тако и у Призрену, налазећи потпоре само у православној вери, више је пажње обраћао на обнављање и подизање цркава, него на школе. О њима су имали водити бригу само људи бољег материјалног стања, којима је писменост била од преке потребе, или они који су се спремали за свештенички чин. Сви остали одавали су се занатима, којима су давали велику важност за самоодржање све до новијег времена, када су се школе у већем броју почеле отварати, те се имало прилике, колико толико, где запослити.

ПРИВАТНЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

а) МУШКЕ

Прека потреба појединаца у писмености створила је приватне школе, које су појединци отварали у својим домовима, радећи и по који занат.

Такве приватне школе постојале су у Призрену до 1836 године. А од тога времена, и поред општинских до 1862 године.

О учитељским квалификацијама није могло бити ни речи. Зато је сваки — који је иоле био писмен и осећао за то потребу — могао отворити приватну школу, јер турске власти нису о томе водиле готово никаквога рачуна све до 1885 године.

Тако исто ђаци су могли бити сви, без обзира на године старости, само ако су били у стању плаћати учитељу од 20—60 пара месечно и набављати и друге потребе: уџбенике, дрва за огрев, па чак — и метле. Сем тога, морали су носити и своје простирке, обично „постакије” (суве овчије коже), на којима су седели као и учитељи.

Најстарији учитељ у Призрену, за кога се зна да је имао приватну школу, био је свештеник Димитрије из породице Гудића у Призрену, син свештеника Саве Сећеларија.

Његова је школа постојала до 1810—12 године. Оставши удов, он је ступио у монашки чин, приопштио се манастиру Св. Марка, више села Корише, и добио име Дионисије.

После тога Димитрија спомиње се Алекса Пазарац, кога је, по свој прилици, довео у Призрен тадашњи митрополит Србин, Јанићије, бивши рашко-призренски митрополит.

20 и 30 година доцније отворио је своју приватну школу у својој кући поп Јован Филотијевић, досељеник из Белог Поља (1810 године), у садашњој Пантелејској улици бр. 9.

б) ЖЕНСКЕ

Прву женску приватну школу отворила је још 1836¹⁾ године Анастасија Ајнациина, родом из Призрена. Била је ћопава и, не мислећи на удају, одала се књизи. Не зна се докле је у Призрену њена школа радила. А што је престала радити, биће узрок што се она преселила у Ниш код своје сестре.

Др. Јован Х. Васиљевић о њој и њеном раду вели: „Анастасија Димитријевић облачила се полумушки, носила је једну врсту расе и нарочиту читу и позната је била под именом **даскал-девојка**. Учитељевала је у Нишу све до 1874 године. Умрла је у Нишу 1886 године, у седамдесетој години. Од ослобођења Ниша уживала је од државе помоћ од 20 динара месечно”²⁾.

Доцније, педесетих година прошлога века, отворила је женску приватну школу у кући свога оца, поменутога попа Јована Филотијевића, његова кћи Александра, по мужу Мицићева, у Пантелиској улици број 8.

Александра је радила у тој школи до 1862 године. Од тога времена па све до 1870 године, у Призрену није било женске школе.

Као свештеникова ћерка, она врло правилно читаше црквенословенски, те би више пута и певала за певницом на вечерњи у цркви Св. Николе.

ОПШТИНСКЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

а) МУШКЕ

Општинске основне школе у Призрену, као што је напред речено, воде почетак од 1836 године, када је општина подигла прву своју школску зграду. Први општински учитељ био је Стоша Прибишко, родом из Призрена. Био је сакат (ћопав), те је у школу одлазио на своме магарету, а ђаци му носили штаке, на које се подупирао при ходу.

Четрдесетих година прошлога века, грчки митрополити у Призрену старају се да уведу свој језик, не само у цркву, него и у школу. А за то дала им се могућност тиме, што су неки од досељеника Цинцара из јанинског краја знали грчки. Тако је тих година могао бити учитељ један

¹⁾ Прва наша женска школа отворена је у Земуну 1839 године, а у Србији у Параћину 1845. „Српски књижевни гласник” од 16 августа 1930 год., стр. 607.

²⁾ Др. Јован Х. Васиљевић: Просветне и политичке прилике. Београд, 1928 год., стр. 48.

од њих, Сотир Филип, а од 1848 до 1860 године Лазар Наум Петровић, такође досељеник из јанинског краја. Био је свештеник. А до 1876 год. Јанче (Јанићије) Тодоровић-Ђурић, родом из Призрена, његов бив. ђак.

Сви су ти учитељи били старошколци, названи у Призрену старовремски, па тако и школе старовремске.

У таквој школи добио сам прве основе писмености, па дај да изнесем како је она изгледала, шта се и како у њој радило.

При уласку које личности у школу — а могло се у свако време улазити — ђаци ће устати, па и они који клече са по мало песка под коленима. Седело се у клупама, које су то биле само по имену. Због малог простора учионице, на јужној и западној страни беше подигнута уз зидове по једна галерија, ако би се тако могло рећи. У њима седе старији ђаци, „псалтирци” и „месецословци”.

У школи влада највећа тишина у присуству учитеља, а у његовом отсуству одржавају ред „чауши” са прUTOвима у руци. У зачељу учионице је учитељев сто, прикован уза зид, у висини од једнога метра, у ширини нешто више, а у дужини до два метра. На њему је учитељ на часу, по каткад, и спавао, а ми, ђаци, шапатом уверавамо један другога, како учитељ види и чује све и кад спава. Под столом је празан простор, и то је „апсана”, са два мала отвора с лица, а с једне стране мала вратанца. Ту се затварају немирни ђаци, обично они који од школе беже. А како се веровало, да се у тој апсани „налазе жабе, гуштери па и змије”, то се затворена и погурена деца у њој од страха тресу и многа болесна кућама одлазе.

На једној греди положен је сноп прUTOва. О тој греди, или зиду, висе „фалаке” и „феруља”. И „фалаке” и „феруља” су дрвене. „Фалаке” су пробушене на два места у средини, у растојању 15—20 сантиметара и кроз њих уведен и завезан, на оба краја, танак канап. Кад је имао да се који ђак казни по табанима, он би увукао ноге кроз онај канап, а два старија ђака, који држе „фалаке” у рукама с једне и с друге стране, издигли би „фалаке” на потребну висину и онда учитељ бије прUTOм по табанима. Тада би наступио јаук. А да се он не би чуо и на улици, остали ђаци гласно, као у песми, певају: „Један пута један, јесте један; два пута два четири” и т. д. Али учитељ чује како онај, кога бије, виче колико може: „Аман, даскале, нећу други пут”, па ће напоследку: „Аман, даскале, жи’ ти даскалица”.³⁾

Када би по који ђак знао шта га у школи очекује, да ће бити бијен, он би навукао чарапе и у њих натрпао крпе. Поједини пак, да би учитељу доскочили и са мање болова прошли, ставили би у чарапе слезину. Тада би од другог, или трећег ударца, стала прскати крв, и учитељ би, у први мах, престао ударати, мислећи да је крв из ногу процурила.

„Феруља” је дужине од пола метра, при дну заокругљена, у величини длана. Са њоме се тукло по длановима за мање кривице и за нечисте руке. Сваке суботе учитељ би гледао да ли су ђаци отсекли нокте. Тада би сваки скупио прсте, и ако му нокти не би били посечени, учитељ би „феруљом” по тако скупљеним прстима по неколико пута ударао.

Ђаци су подносили доста муке за вршење нужде, па би се и превијали нешто даље од учитељског стола, очекујући да их он види и покретом главе даде знак за одлазак, па да изиђу по пројица. Или би друга

³⁾ Назив даскал, место учитељ, употребљавао се све до доласка учитеља Николе Мусулина 1856 године, па и доцније.

„феруља” висила код собних врата. На једној страни стоји слово **Ѓ** а на другој Д, што је значило оде и дође. О доласку није се водило рачуна, те се врло често дешавало, да мали ђаци оду у нечистоћи, плачући, својим кућама.

Нови ђаци ступали су у школу на Чисти понедељак, први дан Великога поста, да би били чисти, ведри и добро се учили. Њих би мајке претходно окупале, а оцеви одводили берберима, те би им ови обријали целу главу, или оставили перчин, или пола главе у неколико обријање.

Али су мајке још и страшиле своју немирну децу, како ће их дати у школу, где ће морати да слушају, те су деца са страхом у школу ступала. А дешавало се да су по који оцеви, предајући своју децу у руке учитељу, изговарали се пред њима: „Твоје месо, моје коске, ако се добро не учи.”

Сем празника, школе су радиле преко целе године, без летњег одмора и по ваздан, само не за време ручка и обеда. Баци су, полазећи после ручка у школу, а за време дужих дана, носили по где што од јела за обед. Тако се звао оброк између ручка и вечере.

Што се тиче програма, ако би се онда тако могао назвати, био је веома ограничен, манастирски. Учило се читање, писање по словима, написаним плајвазом, које је писао учитељ, или који старији ђак, и четири проста вида рачуна. Правопис био је црквено-словенски.

У свему је владао потпун механизам.

Слова се изговарала по њиховом називу: Аз, буки, вједи, глагол, добро, јесте и т. д. Према томе може се замислити с каквом су муком ђаци састављали и изговарали слогове и речи.

На пример: вједи — Он = во — добро — аз = да — да = вода, како — иже — ки = ки, ша — аз — ша — ша = киша, буки — рци — аз — бра = бра, добро — аз — да — да = бразда.

Старији ђаци учили су писати и усправна, минејска слова*), и то се сматрало за особито знање. Тим словима, црним па црвеним мастилом, наизменце, писали су „Сан Св. Богордице” на хартији уској од 8—10 см., а у дужини, која се добијала лепљењем те уске хартије, и по читав метар. Тај се „Сан” савијао и метао у плехани оклоп, обавијен чохом, и носио о мишци, о рамену с леве стране.

Пре спавања тај се „Сан” метао под главу, да би дотичнога чувала Св. Богородица од зла и ноћу.

Грчке владике већ су донели били грчку арију, те су поједини старији ђаци учили и „Псалтихију” — певати по некаквим нотама и за певницом у цркви кањерисати⁴). Њих су млађи ђаци сматрали за најученије и завидним оком на њих гледали.

Разреди су се делили по називима дотичних уџбеника: „букварци”, „часловци”, „псалтирци” и „месецословци”, или „свитњаци”, јер се „месецослов” звао и „свитњак”. А они ђаци, који су се спремали за свештенички чин, читали су и „Требник”.

Један дан преко недеље учитељи су упражњавали утакмицу у читању међу ђацима из оних уџбеника које су прешли, да би се уверили како који ђак чита. Зато сваки „псалтирац” доносио би собом „часловац”, обично петком после подне. Стојећи, ђаци би се поређали уздуж један до

*) Минејска слова зову се она у црквеним књигама, а по називу књиге Минеја.

4) Кањерисање састојало се у томе, што би ђак, од запете до запете, гласно изговарао стихире, а за њим је певач певао.

другога. Најпре би читао први у реду, па онда други. Ако би овај други, или ма који даље на реду, читао боље од једнога, или више њих, учитељ би му рекао: „прескочи”. Тада би ђак стао где би му учитељ покретом главе показао. „Прескочени” би онда од стида поцрвенили.

А сами ђаци надметали су се ко ће више катизми из Псалтира научити „наизуст”, или више молитава. У старој школи у Призрену бејаше по 100 и више ђака у једној соби, а у другој мањој најстаријој ђаци писаше прописе, краснопис. Учитељ имаше помоћнике у старијим ђацима. Они се зваше „чауши” (што у војсци значи поднаредник), па већином учише млађе ђаке читању и писању, а учитељ их за тим преслишаваше. „чауши” у школи, у одсуству учитеља, одржаваше ред и на путу од школе до ђачких кућа. Зато ђачке мајке морадоше те „чауше” и митити, да би им децу што боље пазили, управо да их не би кињили.

Када би се десило да који ђак, нарочито одраслији, бежи од школе, чауши би ишли да га хватају, па свезаног његовим појасом и вукући по земљи, доводили у школу, где су га очекивале батине по табанима, према узрасту, од десет до двадесет па и више.

„Старовремски” учитељи веома одржаваше побожност и својим ђацима је уливаше, а тако исто и чистоту. Они, на пример, препоручиваше ђацима да „читају софру”: пре ручка молитву Господњу „Отче наш”, а пре вечере: „Јадјат убози”. Док не умију руке и не целивају руке својим родитељима да не смеју ни прићи софри.

Пре спавања, у вече, имали су прочитати ову молитву:

„Крс на небо, крс на земљу; крсти, Боже, моје место: де ја лежим, де ја спијем, злога с’на да не снијем! Крс ме чува до полноћа- од полноћа сви анђели, сâм Бог до века, амин!”

Колико умедоше ти „старовремоки” учитељи, пазише на домаће васпитање, те упућиваше своје ђаке да поштују своје старије, нарочито родитеље. При поласку у школу и при повратку из школе, да целивају руке родитељима и својим старијима у кући.

Докле су наши наставници средњих школа тек у новије време нашли за сходно долазити у додир са ђачким родитељима, старовремски су учитељи практиковали то много раније, истина посредно. Тако, сваке суботе, после подне, старији и бољи ђаци по својем владању, обилазили би ђачке домове и, у име учитеља, питали ђачке мајке, или којег старијег у кући:

- Слуша ли Н.?
- Целива ли руку?
- Чита ли софру?
- Устаје ли рано?

Њихове одговоре ђаци би бележили и достављали учитељу.

Знајући то, ђаци су водили о томе рачуна, те су уредније вршили родитељске наредбе и били послушнији према својим старијим.

САВРЕМЕНЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ ДО ОТВАРАЊА ПРИЗРЕНСКЕ БОГОСЛОВИЈЕ

Док су се старовремоки учитељи, прави мученици, сматрали као какве слуге, те се пред сваким чорбацијом морали клањати ради једног ухлебија, дотле спремнији учитељи — благодарећи својој иницијативи, — не само много раде на преображају старовремске наставе, него се још

старају припремати млађе снаге даљим школовањем, које ће бити у стању да их замене. Они постају и народне вође у просветном и политичком раду.

То су били Никола Мусулин, добро познати учитељ, доцније и у Србији; и у Црној Гори, Милан Ковачевић и Милан Пајо — Поповић.

Мусулин је био родом из Гомирске парохије, у негдашњој Сухој Граници у Хрватској.

Дошав у Скадар 1856 године, Мусулин види како католички фратри, уз моралну помоћ тамошњих консула католичких држава, нагрну на порушене старе цркве и манастире православне, и на њиховим темељима подижу своје, католичке, а шака православних Срба у Скадру и околини нема таквог заштитника, те Мусулин одлази у Беч и моли тамошње руско посланство, да се постара како би руска влада отворила свој консулат у Скадру.

На позив добротвора Срба у Призрену, Димиша Младеновића — Мишетевића Призренца, који ће Мусулина плаћати из својих сретстава, он долази у Призрен и отвара засебну школу у садашњој Чардаклиској улици број 9. У њу ступају одраслији ђаци из старовремске школе именованог попа Лазе. Око Мусулина се прикупило све што не бејаше незнањем затуцано. Па и сâм тадашњи митрополит Грк, Мелетије бејаше му наклоњен, докле их неколико неваљалаца не завадише разним интригама. Отуда је дошло до тога да је Мелетије издејствовао код Патријар. синода анатему на Мусулина, коју је прочитао у цркви Св. Спаса на дан храма те цркве 1859 године. Мусулину већ није било места у Призрену.

Мусулин је први, скоро после сто година, као бивши карловачки богослов, запевао нашим црквеним певањем. А када су његови ђаци запевали у цркви, одушевљењу није било краја. А патриотске песме које је он донео, ориле су се по Призрену за дуги низ година.

Човек много ширих погледа и развијенијег смисла, него поједини државници у Србији, за просвећивање нашега народа у бившој Турској — Мусулин налази, да су у целој Јужној Србији потребне уређеније школе, и то не само основне, него и средње. Зато он моли српску владу, да пошаље неколико спремнијих учитеља, да им одреди плате, да прими неколико младића на васпитање и, што јако пада у очи, **да отвори богословију у Скопљу**. А тада је тек почео био бугарски црквени покрет, те би га таква школа могла паралисати.

Али, у колико је та идеја о отварању богословије у поменутом месту била велика за тадашње народне потребе, у толико је мање нашла „горе“ одзива, те је и пропала.

При свем том, Мусулин није клонуо, него је и даље радио да своју намеру оствари. Зато се он обраћа и самом руском цару за исте потребе, али — без успеха.

А о Мусулиновој борби са мухамеданцима у Призрену, у одбрани негдашње саборне цркве, задужбине Краља Милутина, Свете Петке, да се на њој не подигне мунаре, дуго се причало.⁵⁾

⁵⁾ Мусулин је био учитељ у Загребу 1851 године и примао плате по 22 форинте месечно.

Календар „Св. Сава“, Загреб 1932, стр. 72.

Мусулин има и ту заслугу што је Законик цара Душана нашао у породици попа Симе Дворанца у Призрену и однео у Београд, те га, том приликом, спасао од

И ако рад напред поменутих родољуба, учитеља Милана Ковачевића и Паје Поповића не спада у круг овога одељка, јер нису радили у Призрену, ипак не могу пропустити, а да у кратко и њихов рад не изнесем. Милан Ковачевић био је родом из Јамине у Срему.

Још Мусулин није био напустио Призрен, дошао је Милан у Прилеп за учитеља 1858 године. У Прилепу је Ковачевић подигао школу на ону висину да је пала у очи и енглеским путницима, Макензијевој и Ирбијевој. Он је свршио нижу техничку школу и био резервни аустријски официр. Био је одличан цртач те је у његовој школи било пуно цртежа и разних моралних изрека. Један од његових цртачких радова историске садржине налази се на крају Споменице педесетогодишњице Призренске богословије.

Године 1859 неки наши трговци из Приштине, бавећи се у Прилепу на панађуру, упознаше се са Ковачевићем и приволеше га да дође за учитеља у Приштину. Ту је остао до 1869-70 школ. године. Одавде је, по потреби, отишао за учитеља у Врање, где се већ била појавила бугарска пропаганда. Помоћник му је био, у школском раду, Зарија Р. Поповић, родом из Гњилана, познати нам приповедач. Ту је Ковачевић остао две године у борби са бугарском пропагандом, а затим се вратио у Приштину и остао до првих ратова за ослобођење 1878 године.

Ковачевић и бив. дечански калуђери: архимандрит Хаџи Кирило Андрејевић Шекуларац и Хаџи Серафим, родом из Тетова, Хаџи Агатонгел из Велеса и Хаџи Ананије, из рожајског краја, из села Суводола, први су успели послати по којег младића у Београд за потоње учитеље у садашњој Јужној Србији.

За време турске владавине, учитељи су морали са својим ђацима и народним старешинама излазити у сретање валијама (губернаторима) и мутесарифима (окружним начелницима).

Ковачевић је за те прилике певао ову песму, коју су ђаци певали врло монотono:

Дај, о Боже, да нам живи светли султан Хамид Хан!
Мир утврди, чест му даруј, војсци верност и храброст
Даруј руци добра цара Твоје крепке руке моћ
Да над нама, место Тебе, влада он,
Дај, о Боже, да нам живи Султан Х. Хан!
И наш светли губернатор Н паша господар.

С пролећа, 1967 године дошао је у Пећ напред именовани Милан Паја Поповић, родом из Беочина у Срему, веома спреман учитељ. А у Пећи, за време турске владавине, владали су над нашим живљем страшни зулуми. Било је улица у које српска нога није смела ступити.

О Милановом раду у Пећи и животу ево шта каже тамошњи његов ђак, Хаџи Лука Газикаловић:

„Наш се Господин није бавио само ђацима и школом. Био је он искрен друг и пријатељ наших оцева. Недељом и празником пре подне скупљао је у школи већину виђенијих грађана и с њима се договарао о сваковрсном напретку. По подне је држао разна предавања одраслијим

пропасти. Али га је нестало 1914—1918 године из Народне библиотеке.

Вероватно да је Мусулин и Београдски зборник (Марковог манастира) однео у Београд.

Законодавство Стефана Душана, цара Срба и Грка. Скопље 1928, стр. 20 и 52.

младићима и ожењеним људима. Свима сам тим скуповима присуствовао, и ја сам био његов најомиљенији ђак. Он ме је толико волео, да ме је узео за млађег девера уз невесту. Знам да нас је у тим предавањима учио и латиници и објашњавао нам узгред, како има пуно наше браће, која се служе латиницом, па ће нам и то писмо требати. Зато нас је и учио латиници. Доцније је, нас неколицину ђака, почео учити и немачком језику.

„Њега су поштовали сви грађани, па и многи мухамеданци. По себи се разуме, да је такав човек морао имати и непријатеља, али су га се бојали, јер их је умео лепим разлозима убедити да умукну за навек. А био је аустријски поданик.”

И раније, и за време свога рада именовани учитељи имали су се борити и са нешколованим свештенством и са старовремским учитељима. Наш је живаљ сматрао тада за најученије своје свештенике. Јер, када би се којем родитељу саветовало да што више школује своју децу, он би рекао: „Зар ће попови да ми буду!”

Када би такви учитељи и доцније њихове спреме говорили ђацима у школи, на пример, да се земља окреће, свештеници би и старовремски учитељи то побијали код њихових родитеља, наводећи **како они свакога дана иду у цркву и школу, па их налазе онде где су и јуче били заједно са свима стварима у њима.**

„Па како то земља се окреће?!”

А именовани Милан Поповић причао ми је ову непријатност:

„На годишњем испиту, у присуству народа, задам једном трговачком детету овај задатак: „Кад се у једној воденици самеље за два сата 50 ока жита, колико ће се самлети за 10 сати?”

Чувши то дететов отац, скочи као опарен, па викну: „Шта! Зар сам ја воденичар?” па онако љутит ухвати дете за руку и утече.

После Мусулиновог одласка из Призрена, остаје једини старошколац учитељ, именовани поп Лаза Петровић.

С јесени, 1862 године, дође за учитеља Стојко Аћимовић, дугогодишњи учитељ у Старој Србији, родом из села Палошева, Среза скопског. Он је у Београду свршио два три разреда гимназије.

И Аћимовић употребљаваше тадашње уџбенике из Србије: прва знања, катихизис, свештену историју и земљопис све механички. У томе толико далеко иђаше, те даваше поједине штампане беседе ђацима да науче на памет и говоре у цркви Св. Ђорђа са „Амвона проповеди”, и ако о њиховој садржини ни појма немаше. Један од тих „беседника” бејаш и ја.

Преко године држаше два испита: о Св. Сави и о Петрову-дне.

Остао је у Призрену до месеца јула 1864 године. Почетком августа 1864 године дође за учитеља бивши поп Лазин ђак, Јанче (Јанићије) Тодоровић — Ђурић, родом из Призрена, и оста у служби до месеца августа 1874 године.

Године 1864, (пошто се бејаше образовао фонд добротвора Димиша Мишетевића, а при повратку из Призрена за Русију) Сима А. Игуманов упути за учитеља у Призрен, почетком месеца септембра, Милана Новићића, свршеног богослова у Београду, а родом из села Божића у Васојевићима.

И Милан, као и Мусулин, одабра из Јанчетове школе одраслије ђаке за трећи и четврти разред основне школе и отвори своју школу у кући, коју беше Игуманов купио и школи наменио. Ту је сада зграда Богословије, по средини између друге две зграде.

Због мале плате из Димишевог фонда од 3.000 гроша годишње, Игуманов је слао Новичићу по двадесет цесарских дуката годишње.

Године 1866, месеца јула, С. А. Игуманов посла о свом трошку, за учитеља Илију Ставрића, родом из Градачца у Босни. Он је свршио Богословију у Београду и Духовну академију у Русији, у Кијеву.

Одмах по доласку И. Ставрића, Новичић напусти Призрен, а на његово место дође Настас Крстић, родом из Тетова. Он је свршио четири разр. гимназије у Београду. Дуго је служио у Лесковцу. Тамо је и умро.

После годину дана, 1867 године, врати се за учитеља именовани Милан Новичић, а Настас Крстић ступи за учитеља код месних Цинцара.

Доласком М. Новичића даде се могућност, те се отвори први па и други разред гимназије.

Месеца августа, 1869 године, Новичић понова напусти Призрен, оде у Београд и ступи на Велику школу, на философски факултет.

Речена два разреда гимназије постојаше до 1 октобра 1871 године, до отварања богословије, јер се Настас поново врати за учитеља место Милана Новичића.

Од 1870—1872 године био је учитељ у Призрену Сима Вулетић, родом из Босне, а Јован Ст. Деспотовић, родом из Призрена, ђак Београдске богословије од 1871—1873 године.

1 октобра 1873 године ступи за учитеља Трифун Димитријевић, свршени београдски богослов, а родом из Баковице. Радио је у основној школи до 15 фебруара 1883 године, а тога дана би постављен за наставника Призренске богословије.

Године 1874 Призренска богословија даде прву генерацију својих васпитаника. Тада, месеца септембра, ступи за учитеља Петар Дрваревић, свршени богослов, родом из Призрена, а са њим и Коста Илић, свршени београдски богослов, родом из Приштине, доцније свештеник и митрополитски намесник. Служио је до 1880 године.

Арса Шијаковић, родом из Призрена, свршени призренски богослов. Ступио за учитеља 1874 год. и остао је до 1878 године. Затим је отишао у Србију, свршио учитељску школу у Београду и остао у Србији.

Петар Дрваревић, услед тешких материјалних прилика, а врло мале плате, пређе у Србију почетком 1879 године и ступи у царинску службу.

Место П. Дрваревића заузео Сава Поповић, свршени призренски богослов, 1879 године, родом из Призрена.

Доцније, 1884/5 школске године, сврши скраћени курс учитељске школе у Београду.

Место Косте Илића, који се је рукоположио за свештеника, дошао је Борђе Сп. Чемерикић, свршени призренски богослов, 1880 године, родом из Призрена.

Чемерикић је служио као ђакон у Призрену до 1896 године, месеца септембра. А доласком за митрополита Србина Дионисија, коме се Чемерикић није свидео, он је напустио Призрен и отишао у Тетово. Затим се рукоположио за свештеника и био митрополитски намесник у Тетову и Скопљу. Произведен је био и за проту. Приликом евакуације, 1915 године, убили су га Бугари у Сурдулици, јер су га и знали као свога противника, у његовој служби у Тетову и Скопљу.

Глигорије М. Чемерикић, свршени београдски богослов, родом из Призрена, бивши учитељ у Плевљима.

Чемерикић је дошао за учитеља на место Трифуна Димитријевића

15 фебруара 1883 године и остао у служби до 1889 године. Тада се, по молби српских грађана у Призрену, рукоположио за свештеника.

Стојан Ј. Зивгаревић, свршени призренски богослов, 1879 године, родом из села Велике Хоче. Ступио за учитеља 1884/5 школске године и остао до свршетка 1889/90 школске године. Тада се рукоположио за свештеника у Призрену.

Спира Ст. Камперелић, родом из Призрена. Свршио Призренску богословију и учитељску школу у Србији. Радио у 1889/90 школокој години до половине месеца априла. Тада је, због болести, напустио службу и умро у Нишу месеца маја исте године.

Јордан Милетић, свршени призренски богослов, 1888 године, родом из Призрена. Ступио је за учитеља почетком 1888/9 школске године и остао до 1 јануара 1897 године⁶). И Јордан се није свидео митрополиту Дионисију, те га по највећој зими, 1 јануара, премести у Плевље. Затим, служио је у Прилепу, па прешао у Србију. Тамо се рукоположио за свештеника. При повратку из Призрена својој кући у Србију, приликом евакуације 1915 године, убили су га Бугари.

Лазар Поповић, родом из Призрена. Свршио Призренску богословију 1887 године и учитељску школу у Србији. Ступио за учитеља почетком 1890/91 школске године и радио нешто више од годину дана. Службу је морао напустити због туберкулозе, од које болести умре месеца марта 1892 године у Скопљу, где бејаше на лечењу.

Спиро Ж. Радивојевић, родом из Призрена. Свршио је Призренску богословију 1889 године и Реалу у Београду. Ступио је 1 априла 1891 године, и радио само до 28 истог месеца. Тада, на одлучан захтев турске просветне комисије, разрешен је од дужности, и тако исто и његова жена Јелена.

Спиро је за дуго година био учитељ у Тетову и у Малешу, у Берову.

Приликом евакуације, 1915 године, погинуо је код Драча од бомбе заједно са своја два сина, непажњом једног нашег војника.

Филип Томић, родом из Призрена. Свршио је београдску богословију. Ступио је за учитеља 1894 године и остао до 3 октобра 1896 год. Прешао је у Србију и тамо се рукоположио за свештеника.

Васа Поповић, родом из Призрена. Свршио је Призренску богословију 1882 год. и скраћен курс Учитељске школе у Београду. Године 1882 ступио је за учитеља у селу Љубижди близу Призрена, и остао до 1892 године. Тада је отишао за учитеља у Скопље⁷) и остао до месеца августа 1894/5 школске године. Ступио је за учитеља у Призрену и остао до месеца августа 1899 г., па се рукоположио за свештеника у Призрену.

Манојло Лазаревић, из Призрена. Свршио Призренску богословију 1884 год. и скраћен курс Учитељске школе у Београду. Радио је 1894/5 и 1895/6 школске године.

Дамјан Прлинчевић, родом из Неродимља на Косову. Свршио Призренску богословију 1880 год. и Учитељску школу у Београду. Служио је од 1897 до краја 1901/2 школске године.

⁶) До почетка 1883/4 школске године, учитељи у Призрену радили су у 4 разреда основне школе. А те године четврти разред смештен је био у Богословији, и назван је припремни разред. Ово зато што су у исти ступали и ђаци са стране са слабом спремом за Богословију.

⁷) После ослобођења Скопља 1912 године, Скопска општина посветила је његовом имену једну улицу, те се зове Поп Васина улица.

За то време предавао је књиговетство у Богословији.

Крста Котарчевић, родом из Призрена. Свршио Призренску богословију 1895 године. Служио од почетка 1902 до свршетка 1903/4 школске године.

Спаса Дебељковић из Липљана на Косову. Свршио је Призренску богословију 1887 године. Радио је од 1890 до 1893 године.

Затим је ступио у монашки чин и добио име Севастијан. Тада га Министарство иностраних дела упути на острво Халки у грчку богословију. По свршетку исте, а по смрти пок. Фирмилијана, бившег скопског митрополита, буде изабран на његово место за митрополита 15 јануара 1905 године, а посвећен за митрополита 18 истог, када се, тако рећи, са душом борио, јер је умро 28 јануара, у недељу, мртав донесен у Скопље, и сахрањен код цркве Св. Спаса.

Андра Гроздановић из Призрена. Свршио Призренску богословију 1888 год. и скраћен курс учитељске школе у Београду. Радио у основној школи од почетка 1895/6 до 1899/900 школске године. Затим у грађанској до 1901, а до 1908 у нижој трговачкој школи.

Тодор Ресић, родом из Плеваља. Свршио Београдску богословију. Ступио за учитеља почетком 1896/7 шк. године и остао краја 1899/900 школске године.

Јевтан Мрав, родом из Плеваља. Свршио учитељску школу у Београду. Радио од 15 јануара 1897 до краја 1899/900 школске године.

Танасије Кумарчић из Плеваља. Свршио учитељску школу у Београду. Ступио почетком 1896/7 шк. године и остао до краја 1900/901 школске године. Вршио је и дужности ревизора.

Митар Вучковић, родом из Горњег Села, Средачке жупе, Среза шар-планинског. Свршио 1898 године Призренску богословију. Служио од почетка 1899/900 до 1903 школске године.

Стеван Деспотовић, родом из села Велике Хоче, Среза подримског. Свршио Призренску богословију 1898 год. Био је изабран за одлазак на острво Халку, али се покајао не хтевши ступити у монашки чин.

Никола Голубовић, родом из Сенице. Свршио Призренску богословију 1898 године. Служио је у Призрену од месеца септембра 1909 до истог месеца 1911 и по други пут од месеца новембра 1912 године.

Изузетно од програма, по коме су наше основне школе радиле, 11 октобра 1893 године уведен је био у мушку основну школу, у III и IV разреду службени турски језик, који се доцније предавао у грађанској и нижој трговачкој школи. И тадашња српска црквено школска општина примила је Дестана Темала из Призрена за учитеља тога језика, који је свршио шесторазредну турску гимназију. Тај се језик предавао све до ослобођења Призрена 1912 године.

1895 године, поред рада у школама, Дестана је наша митрополија примила и за писара турског језика, коју је дужност вршио до реченога времена. Ово зато што је митрополија, као званично тело, стајала у преписци са претставницима државних власти и са мутесарифом (окр. начелником). Као писара Дестана је плаћала митрополија.

Без обзира на то што је Дестан имао за вршење обеју дужности свега 70 динара месечне плате, он је нашој сиротињи, како у вароши, тако и у околини, писао тужбе на турском језику бесплатно, а што који други мухамеданци не би хтели ни за новац писати.

Колико је Дестан био вољан да, у том погледу, нашем живљу помогне, најбоље се може видети из овога његовога рада.

Летом 1894 године бејаше потекла наредба из Цариграда, као што је то често бивало, да се мире међусобне крви, и хватају зликовци, који би се тој наредби успротивили. У том циљу дођоше из Цариграда мушир Умер Рушди-паша и Наср Паша Ферик да изврше речену наредбу.

Почевши, нарочито од првога рата Србије 1876 са Турском, није ни у једном крају наш живаљ толико тешких зулума поднео, колико је у Метохији. Али нико у Пећи није хтео ни једне тужбе од стране наших људи написати. У тој љутој невољи дођоше у Призрен изасланици и молише да им се нађе личност која би могла и хтела тужбе писати. Тада се те дужности прими Дестан и, у највећој опасности по свој живот, одлази странпутицом у Пећ и пише тужбе нашим људима готово бесплатно. Зато при повратку умало што није главом платио.

После ослобођења Призрена до нашега рата са Бугарима 1913 год. Дестан чини извесне услуге Штабу III армије преводећи нека турска документа.

За време бугарске окупације Призрена, Дестан као члан политичке општине, чини знатне услуге нашој сиротињи у погледу исхране и одбране од насртаја појединих призренских мухамеданаца.

Дестан је сада вероучитељ у Призрену. А Министарство просвете, имајући у виду његов дугогодишњи, рекао бих, национални рад, уврстило га у сталне учитеље. Право би било да му се признају и године раније његове службе, када су се признале католичком учитељу у Призрену, бив. туђем платежнику, те је за ту службу добио од Министарства просвете преко педесет хиљада динара за неколико година.

б) ЖЕНСКЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Напред је речено да је у Призрену постојала женска приватна осн. школа, коју је најпре, 1836 год. отворила у својој кући Анастасија Ајнаџијина и за тим Александра по мужу Миџићева и радила до 1862 године.

Како после тога времена не бејаше ни једне спремне женске у Призрену за учитељицу, то се женска школа отворила тек с јесени 1870 год. Тада је за учитељицу дошла Марија Недић, родом из Будим Пеште.

Марија је била од 1866 године најпре васпитачица у Велесу у породици Кушевића, а за тим учитељица до доласка у Призрен.

Радила је у Призрену три године.

1873 године њено место заузела је њена ученица Султана, коју је Марија довела из Велеса. Радила је само годину дана, јер се тада удала за Милана Јанковића, бившег тада учитеља у Ораховцу.

О јесени 1874 године дошла је за учитељицу Мара Ст. Ајтићева, родом из Призрена, доцније по мужу Радуловића. Свршила је Вишу женску школу у Београду. Радила је до краја 1879 школске године.

На Марино место дошла је Станка Ђ. Камперелић, родом из Београда. Свршила је у Кијеву, у Русији, Фундуклијевску гимназију са матуrom, а за одлично учење и владање одликована је била сребрном медаљом. Радила је у 1881/2 школској години. Тада је напустила Призрен услед тога, што су њеног мужа, Ђорђа С. Камперелића, наставника Призренске богословије, турске власти осудиле на 10 година заточења у Акјукале у Азији.

Месеца октобра 1882 године, дошла је понова за учитељицу именована Мара Радуловић и радила до краја 1885/6 школске године.

Марију је заменила 1886 године, такође свршена ученица Више

женске школе у Београду, Магдалена Марковић, доцније, по мужу, Лазаревићка, родом из Призрена.

Радила је до краја 1899 године, а за тим понова у Призрену од 1902 до 1911 године.

Милена Новичић, кћи Николе Мусулериа, бив. учитеља у Призрену. Свршила је три разреда Више женске школе у Београду. Радила је две године, 1888 и 1889 године.

Боса С. Камперелић, родом из Србије. Свршила је три разреда Више женске школе у Београду. Радила је у 1889/90 шк. години до месеца маја, јер је тада морала отићи из Призрена због болести свога мужа, напред именованог Спире Камперелића.

Даница Кујунџић, родом из Србије. Свршила је три разреда Више женске школе у Београду. Радила је само годину дана, јер је и она морала напустити Призрен услед болести свога мужа.

Анка Т. Комарчић, свршена ученица Више женске школе у Београду, родом из Призрена. Ступила је за учитељицу почетком 1896/7 школске године и радила до свршетка 1900/901 школске године.

У исто време дошла је за учитељицу Зорка Росићка, такође свршена ученица Више женске школе у Београду, и радила колико и А. Т. Комарчић.

Анђа Мрав, свршена ученица Више женске школе у Београду, од 15 јануара 1897 до краја 1901 школске године.

в) ГРАЂАНСКЕ ШКОЛЕ

Почетком 1898/99 школске године, Просветно одељење Министарства иностраних дела установи у Јужној Србији по варошима и грађанске школе са извесним програмом.

У Призрену та школа је постојала до краја 1906/7 школске године, јер се почетком наступајуће године отвори Нижа трговачка школа.

Све основне школе, сем грађанске, са опремнијим учитељима радиле су по програму основних школа у Србији са изузетком турског језика. У томе није била изузета ни историја нашега народа, само се веома опрезно предавала из врло познатих разлога.

У свима приликама држани су били сваке године испити, у присуству ђачких родитеља и виђенијих грађана.

Само при испитима није било ревизора све до 1881 године. Тада, по молби црквено-школске општине, Богословија је бирала из своје средине по једног наставника. Они су вршили и надзор над свима школама у вароши, присуствовали годишњим испитима, давали оцене и подносили своје извештаје о успеху и напретку школе, Богословији, а ова слала Министарству просвете, а затим Просветном одељењу Министарства иностраних дела у Београду.

И надзорници — ревизори — бивали су наизменце тадашњи наставници Богословије: Илија Вучетић, Петар Костић, Трифун Димитријевић, Сава Јакић, Светозар Павић, Михаило Тасић, Апостол Филиповић Аврам Поповић и Стојан Занфировић. Доцније Таназије Комарчић, уч.

Тек 1894 године, на предлог Тодора П. Станковића, тадашњег консула у Скопљу, или иницијативом министарства, извршена је прва ревизија у реону тога консулата.

Ревизори су били наставници Призренске богословије: Сима Поповић, Петар Костић, Илија Вучетић.

Али, да не би поменути били на својему путовању осумњичени, требало је за то тражити дозволу од валије Хафус паше у Скопљу преко Лисевића, тадашњег руског консула у Скопљу. У тој намери Лисевић бејаше упутио Хафус паши свога драгомана Гигу Х. Јакића из Призрена. И овај, Хафус паша, не само што не даде тражену дозволу, него још бејаше рекао драгоману: да му није пријатно што се консул уплиће и у такве ствари.

Али, тек што се драгоман вратио од Хафус паше и Лисевићу реферисао како је код Хафус паше прошао, Хафус је на фијакеру похитао код Лисевића, да заглади свој поступак према захтеву односно молби Лисевића. И мислио је да ће загладити тиме што ће рећи Лисевићу да његов драгоман не зна добро турски говорити, те га је погрешно разумео, а он „није противан што ће ревизори обићи извесне школе, јер је то у државном интересу, да се просвета шири.”

А на то ће Лисевић:

„Како је мој драгоман могао врло добро знати турски, када је са вама раније говорио, а сада није знао?”

И шта је могао друго Хафус паша, него дати тражену дозволу.

При свем том, што се Хафус паша Лисевићу одазвао, мислим да се паша сетио, како је баш тих дана имао кроз Скопље пропутovati за Цариград Султану краљ Александар Обреновић, те је ту дозволу дао.

г) НИЖА ТРГОВАЧКА ШКОЛА

Троразредна та школа отворена је у новој школској згради Младена Ј. Угаревића 12 новембра почетком 1907 школске године, на дан његове смрти.

У ту школу ступили су ђаци по свршетку грађанске школе која је трајала три године.

По програму те трговачке школе у нижа два разреда предавали су се гимназијски предмети, у трећем трговачки, а у свима разредима и турски језик.

За управитеља школе био је назначен Сава Јакић, родом из Призрена, који је свршио Призренску богословију, реалку у Николајеву у Русији и математички факултет у Женеви.

Наставници су били: Апостол Филиповић, бивши наставник Богословије у Призрену, Андра Гроздановић, дугогодишњи учитељ, Ђорђе Радивојевић, који је свршио трговачку школу у Београду, Атанас Јовановић, Костантин Тодоровић, и хонорарни: Риста Скакалевић, професор Богословије, Стојан Зафировић, наставник Богословије, Никола Радивојевић, наставник Богословије и Михајло Питовић, наставник Богословије.

Радила је до месеца октобра 1912 године.

УЧИТЕЉСКЕ ПЛАТЕ, ЊИХОВЕ КВАЛИФИКАЦИЈЕ И ПОСТАВЉЕЊА

Старовремски учитељи, који су отварали овоје приватне школе, највише у својим домовима, нису имали потребне квалификације као учитељи, нити какве систематске плате. Њима су плаћали дотични родитељи, чија су се деца код њих учила, а по погодби од једног до два гроша месечно. А како је у старије време био новац доста скуп, само се по себи разуме, да су се у тим школама учила само деца имућнијих родитеља,

или она која се опремала за свештенички чин. Ову децу учили су и сами родитељи свештеници, да би њихове парохије могле наследити. А слали су их и у оближње манастире, да би се научили богослужењу. Према томе свештенички чин, у опште узевши, као да је био наследан. Јер има примера да је једна свештеничка породица давала по двадесет и више свештеника. А поједини старовремски учитељи, који су држали приватне школе, а због малих прихода, морали су радити и по који занат по својим кућама.

Ни учитељи, које је општина плаћала, нису имали утврђене систематске плате, него су се сваке године о Бурђеву-дне погађали са општинама. Плате су износиле по 1000—2000 гроша годишње. Али је било случајева да су служили и за 800 гроша. А једини стални извор за те плате били су приходи, који су се у цркви прикупљали.

Сем речене плате, ти учитељи добијали су и нешто дарова од ђачких родитеља. А ови им слаше о Божићу и Ускрсу по оку шећера, пиринча и томе слично. А који би родитељ послао о Божићу ћурку или ћурана, тај би се прстом показивао. А када би ђаци свршавали буквар, часловац и т. д., њихове мајке давале би учитељима по мараму или пар чарапа, а ђацима у школи по мало симита.

Још су ти учитељи добијали по нешто дара и у новцу, када су са старијим ђацима ишли о Божићу у имућније српске куће да честитају празник и певали празничан тропар Рождество твоје, кондак Дјева днес и божићну песму: Слава во вишњих Богу, воспјевајте људије. Том приликом ђаци би се облачили у цицане стихаре и домаћини би давали по пет до десет гроша учитељу. Од прикупљене суме учитељ би давао и тим ђацима по који грош.

Тако су пролазили и једни и други учитељи у Призрену и о трошку појединих ђачких родитеља.

Од 1864 године плаћао се један учитељ из Димишевог фонда. А ваља да је изузетак само за 1861 годину, када је „Књаз на предложеније управе П.Бр. 136 благоизволио закључком совјета одобрити да се Општини призренској у Старој Србији шаље за издржавање учитеља 600 гроша пореских, може издати из ванредних потреба, целог правленија одређене”.⁸⁾

Србија је почела обраћати своју озбиљнију пажњу на отварање и одржавање њених школа у садашњој Јужној Србији тек 1867 године, рекао бих, благодарећи заузимању архимандрита Дучића за Херцеговину и Босну, а за Јужну Србију Панти Срећковићу, професору Више школе, а нарочито познатом националном раднику Милошу С. Милојевићу, професору гимназије. Они су најпре ушли у одбор, који се називаше, колико се сећам, „Учен одбор”. Сем њих беше: Коста Црногорац, Владимир Вујић и Јанићије Поповић, професори Богословије, а 1872 и Стојан Новаковић. Што су пак раније поједине личности из Аустрије и Србије долазиле за учитеље, то се има приписати њиховом родољубљу.

Врло плодан рад тога одбора осетио се одмах крајем 1869 године у великом броју васпитаника из Босне, Херцеговине, турокских Васојевића (дечански ђаци) и Јужне Србије. Јер нас „странаца”, како нас називаху поједини професори и наши школски другови Србијанци, бејаше из тих

⁸⁾ Др. Јован Х. Васиљевић, Просветне и политичке прилике. Београд 1928, стр. 140 у примедби.

крајева у Београдској богословији преко осамдесет васпитаника. Зато се дала прилика да и јужно од Шаре, све до почетка првога рата за ослобођење заузму учитељска места: у Тетову Никола Стојчевић са женом, где је и умрђ, а затим Агатон Брајовић, оба из Србије; у Кичеву Илија Спасојевић са женом, за њима Петко Николић са женом; у Дебру Марија Вујић и Петар Максимовић; у селу Лазарпољу, Срез дебареки Љубомир Павић са женом; у Крушеву Ђорђе Бацевић; у с. Стаблову Кузман Бацевић; у с. Лабуништу Станко Лазаревић, и у Охриду Секула Цветковић.

Али ни један „отранац” Србин не могаше ступити у гимназију, да би могао добити и више образовање. Тај поступак правдаше се осетном потребом, да се што пре и у много већем броју спреме кандидати за учитеље. А већ две године доцније, када се 1871 године имала отворити богословија у Призрену, не би се ни један турски поданик, Србин, могао наћи са факултетском спремом, да се раније, као што је напред речено, не бејашу постарали тадашњи дечански калуђери Хаџи Серафим из Тетова и Хаџи Агатонгел из Велеса. Јер први бејаше упутио у Београдску богословију Сава Дечанца, доцнијег жичког епископа, а овај други Милана Новичића, те Сава сврши и Духовну академију у Русији и могаше доћи за ректора Богословије у Призрену. Новичић пробави на Великој школи у Београду две године на филозофском факултету и дође за наставника Богословије.

Гимназије као да бејашу отворене за бугарску омладину и неколика Маџедонца, те гајисмо змију у недрима.

Сем раније свршених богослова из Призрена: Ристе Скакалевића, Васе М. Десића, Саве Хаџи Јакића и Спири Ж. Радивојевића, чији су родитељи примили на себе сав терет, те своју децу упутили у гимназију и реалку, да би могли добити и више образовање — надлежни се у Србији сетише тих потреба тек 1892 године. Тада, по наредби Просветног одељења Министарства спољних послова, савет Призренске богословије изабра петорицу својих ђака: Милана Чемериќића из Призрена, Спиру Хаџи Ристића из Тетова, Петра Радосављевића из Новог Пазара, Трајана Живковића из с. Доње Гуштерице на Косову и Богдана Раденковића из околине Косовске Митровице.

1894 године бејаше се дошло на мисао спремати кандидате за будуће наше епископе и митрополите у Турској, те беху изабрани за богословију на Халки ђаци Призренске богословије: Спаса Дебељковић из Липљана, Стеван Деспотовић из села Велике Хоче, Среза подримског, Никола Тодоровић из Н. Пазара, Драгиша Поповић из Васојевића и Јован Гавриловић из Тетова. Али, сем Гавриловића и Дебељковића, остали одустише ступити у монашки чин.

Сви они први изабрани ступили су у Султаније Мехтеби, у Галата Сарај у Цариграду. За њихово издржавање у томе заводу речено министарство плаћало је по 30 златних турских лира годишње за сваког, а по 10 франака месечно у злату за ситне трошкове ђацима.

Месеца јуна 1894 године одлази краљ Александар Обреновић у Цариград на подворење Султану Мехмеду II. Том приликом моли Султана да потврди консуларну конвенцију између Србије и Турске; да одобри отварање наших школа у Битољском и Солунском вилајету и признање наше народности у Турској.

Докле др. Владан Ђорђевић, тадашњи наш посланик у Цариграду, тешку муку мучи и сву своју кршну снагу узалудно троши да Султана

Хамида смилује одазвати се жељи и молби краља Александра, дотле се Султану пружи прилика, да ситним издацима из своје врло богате касе замаже очи нашим надлежнима у Београду.

Да ли по самој иницијативи Султана Хамида, или по молби наших надлежних, тек Султан прими за своје питомце петорицу наших ђака на васпитање у Галата Сарају, у Цариграду. Јер му је много лакше било, да из своје пребогате касе изда неколико стотина па и хиљама лира, него да се одазове наведеним потребама нашега народа. А ако је Султан ту своју милост доделио по молби нашега посланика, односно по молби наше владе у Београду, није се ни помислило, да ће Султан забележити, како ће ти његови питомци бити орбијански агенти. И за ту маленкост — према далеко пречим потребама нашега народа — одлази наш посланик др. Владан Ђорђевић „21 октобра 1893 године на селамлук, да благодари Султану, што је петорицу наших ђака примио у Галата Сарај за своје питомце”.⁹⁾

Тада су ти наши и Султанови питомци могли ступити на турски правни факултет и спремити се за службу као турски чиновници, нека би и то просто било. „Али то није било могуће колико због недовољног знања турског језика, да би могли успешно пратити предавања, толико и још више што се налазило на тешкоће код управе правног факултета.” Вероватно да су и бугарски агенти, којих је било доста, разним интригама доприносили, како нам о томе пише Милан Чемерикић.

А када се бејаше турска влада смилувала 1895 године, да у Скопљу назначи за муавина (помоћника) валије Србина, тада, по наредби наше владе, др. Владан Ђорђевић предлаже писца ових редака, Косту Групчевића и Никодија Савића, уредника „Цариградског гласника”. Али, ни један не знаше, како ваља, турски ни читати ни писати. Зато се ни та молба не оствари.

Благодарети повољним политичким приликама, добрим везама са виђенијим грађанима из садашње Јужне Србије и спремнијим учитељима из бивше Турске, именовани одбор успе отворити преко стотину основних школа јужно од Шаре и Качаника у Косовском, Битољском и једном делу Солунског вилајета. Јер турске власти тога времена не обраћаше никакве пажње на наш просветни рад, нити пак постављање учитеља бејаше окопчано са каквим тешкоћама као доцније. А најглавније бејаше што се наш живаљ не одаваше бугарској егзархији, јер она тада не употребљаваше принудне мере, као доцније, у ками и револверу, те велики број наших првака паде као жртва.

При постављењу учитеља, сем путних трошкова, одбор им издаваше на име помоћи годишње од 300—600 динара, јер им и општина плаћаше. Изузетак у томе бише учитељи у Призрену све до 1882 године, када поче да им се издаје по 200—300 динара годишње.

Истина, наши први ратови за ослобођење донеше слободу једноме делу нашега народа, али веома тешке прилике, које услед њих наступише, до темеља уништише рад реченога одбора јужно од Шаре и Качаника. Шта више, и име Србин тек онда постаде опасно, те се није смело јавно ни изговорити. На тај начин се и опстанак наших учитеља, нарочито спремнијих, онемогући, те листом пређоше у Србију, сем наставника Призренске богословије и Ристе Николајевића, учитеља у Ђаковици.

⁹⁾ Др. Владан Ђорђевић, Србија и Турска. Београд 1928, стр. 84—104.

Само они наши ранији просветни национални радници, који су служили јужно од Шаре и Качаника, могли су знати и осећати, колико су страдали од својих противника егзархиста.

Тако се егзархији отвори широм пут за њен пропагандистички рад. У толико више, што се наш живаљ обезглави, те слабији карактером и у невољи за васпитање свога подмлатка, пређоше у егзархисте.

Једини стожер за васпитање нашега подмлатка оста Призренска богословија, која од свога постанка 1871 године имаше и задатак да, споразумно са црквено-школским општинама, отвара школе и поставља учитеље, све до отварања наших консулата у Турској 1887—1889 год. Она се постара у лицу њених старешина, 1884 године и о набавци уџбеника, одобрених у Цариграду. Јер, и што бејаше заостало ранијих уџбеника полуиструлелих у земљи, не смедоше се употребљавати због противне њихове садржине. Тако исто и за успеле свршених богослова у Призрену и отварање нових школа, где се могаше успети и без дозволе турских власти.

Тако се запослише у новоотвореним школама 1881 у селу Добретину на Косову Станоје Рашић, доцније прота у Солуну при нашој цркви; 1885 Сава Никшић у селу Драјчићу, Средачке жупе, и Недељко Миљковић у селу Ливађи на Косову; 1887 Благоје Кујунџић у Горњој Србици, Срез шарпланински и Спаса Дебељковић, у Љубижди, истог среза, доцније скопски митрополит; 1891 Јосиф Спасић у Доњој Гуштерици на Косову, сада прота у Приштини; 1893 Павле Л. Чемерикић у селу Мушњикову, Средачке жупе, и 1894 Душан Поповић у Горњем Селу, исте жупе.

У старим школама 1874 године Петар Дрваревић у Призрену; у Тетову: Тома Арсић, кога Бугари искосапише 1915 године при уласку у Тетово; 1897 Крста Манигашевић у Великој Хочи, Среза подримског и Дена Дебељковић у Липљану на Косову, доцнији свештеник, кога 1915 год. убише Арнаути; Петар Димитријевић у Тетову и у Дечанима Стојан Зивгаревић, доцније свештеник у Призрену; 1880 Сава Поповић и Борђе Сп. Чемерикић, доцније митрополитски намесник у Тетову и Скопљу, кога Бугари убише на зверски начин у Сурдулици 1915 године; 1882 Јосиф Поповић у Грачаници на Косову; 1883 Илија Костић у Тетову по свршетку и учитељске школе у Београду; 1886 Петар Миловановић у Баковици и у Сеници Стеван Бојковић; 1888 у Призрену Јордан Милетић, доцније свештеник у Србији, кога Бугари убише у Грделици при повратку из Призрена; у Дечанима Цветко Стаматовић и у Липљану Јанићије Ђурђевић; 1889 у Н. Пазару Тома Поповић, доцније свештеник, кога су потурице убили; Лазар Студић у Вучитрну и Трајко Ковачевић у Гњилану, доцније свештеник у Србији; 1890 Лазар Поповић у Призрену по свршетку и учитељске школе у Београду; 1891 Петар Поповић у Приштини, сада свештеник; Јован Балшић у Сеници; Стерђа Ставрић у Косовској Митровици; Андра Кујунџић у Ораховцу, Срез подримски; 1892 Дамјан Исаиловић у Скадру, доцније свршио Духовну академију у Русији, ступио за наставника Призренске богословије, рукоположио се за свештеника, био члан Духовног суда па интерниран умро у Бугарској.

Али се тај правац и начин рада измени, и то, на жалост, доласком Срба митрополита, на рашко-призренску митрополију Дионисија и Нићифора, а на скопску Фирмилијана. Од тога времена, у постављању учитеља и премештају настаде некакав **дуализам** па и **триализам**. Ово зато што у отварању школе, постављању, унапређењу и премештају учитеља

имаше удела речени митрополити, наши консули и шефови Просветног одељења Министарства спољних послова, односно министри. А када би се у неком питању разишли, може се замислити какав је хаос наступао.

ђ) ЦИНЦАРСКО-ГРЧКА ОСНОВНА ШКОЛА

Цинцари су у Призрену досељеници из разних крајева Македоније, Тесалије и Епира. Они су се почели досељавати у другој половини XVIII века, најпре, по занимању, зидари, па онда и друге занатлије. Зидар на арнаутском језику зове се „гог“, те отуда у Призрену, место назива Влах, или Цинцарин, добили су назив „Гоге“.

Као што су се Цинцари користили нашом старом црквом Св. Спаса, тако су и српском школом, јер су се њихова деца учила у српској школи, а учитеље је плаћала црква Св. Ђорђа. Црква Св. Спаса, чији су приходи били у цинцарским рукама, није ни једне паре за школе давала. Тако је то трајало до 1864 године.

Тада и српска општина и тадашњи митрополит Мелетије, Грк, затражише од Цинцара, да од црквених прихода дају, оразмерно, по коју суму како за школе тако и за зграду, у којој је била смештена митрополија, јер је и тај закуп плаћала црква Св. Ђорђа. Али Цинцари то откашаше. Тај њихов поступак је изазвао митрополита Мелетија те је од Цинцара одузео кључеве и цркву Св. Спаса, и понудио српској општини, да прими кључеве и цркву Св. Спаса и да њоме управља, са напоменом: да ће се љуто кајати, ако га не послушају. Али тадашњи наши прваци, који су се већ били сродили са Цинцарима женидбом, удајом и кумовањем, да се не би, због тога, раздор изродио, одбише предлог митрополита Мелетија¹¹). Тај поступак српске општине доцније врло је скупо стао.

Тада српска општина реши, да се цинцарска деца из наших школа отерају. Зато Цинцари отворише овоју школу у кући цркве Св. Спаса, у садашњој Угаревој улици, и за учитеља узеше Настаса Крстића са наставом на српском језику. После две године Цинцари узеше за учитеља поп Лазу Петровића из Јањине, који је такође употребљавао уџбенике српске и црквено-словенске. Али је почео уводити и грчки језик.

Када је 1869 године српска општина дошла у сукоб са Цинцарима због своје старине, цркве Св. Спаса, и повела парницу и код Патријаршије у Цариграду, тада Цинцари, да би се што боље увукли под патријаршијске скутове и других јеленофила, избацише из цркве и своје школе српски језик и уведоше грчки. А тај језик знао је само речени поп Лаза.

Како су Грци, у недостатку свога живља у Јужној Србији, пабирчили од сваке народности да би створили Грке, они су пригрлили и Цинцаре у Призрену, па их не само морално подржавали у реченој парници, него их и материјално потпомагали. У томе није заостало ни њихово друштво „Силогос“, у Атини, само да од њих створи Грке. Зато им послаше за учитеља правога Грка из Цариграда, који стиже у Призрен 9 новембра 1872 године.

Нешто доцније послаше им и учитељицу.

У колико Цинцари више падаше у грцизам, у толико им њихови протектори чинише разне услуге.

Црква Св. Спаса имађаше две куће у садашњој Хаџи Ристићевој

¹¹) „Братство“ Др. Св. Саве, књ. IX, стр. 294. П. Костић, Верски живот православних Срба у Призрену у XIX веку. Београд 1928, стр. 79—81.

улици. На томе месту Цинцари, место да подигну себи цркву, по решењу Патријаршије, а црква Св. Спаса да се уступи са половином имања нашој црквено-школској општини — Цинцари на томе месту подигоше лепу школску зграду. Темелј јој положише 8/21 јуна 1873 године. Сада је у њој наша гимназија.

Скоро после половине века у српској старини, цркви Св. Спаса, пропева се понова на словенском језику 1912 године, приликом ослобођења Призрена.

Стара школа, подигнута 1836 године, у којој сам и ја учио код старовремског учитеља попа Лазе Наума, досељеника из Јањине.

СРПСКЕ ШКОЛСКЕ ЗГРАДЕ

I У ПРИЗРЕНУ

Да би наш млађи нараштај у Призрену, који се родио у слободи, знао како су се њихови претци мучили по мрачним и влажним зградама као и око подизања школских зграда, налазим за потребно изнети све сметње и муке са којима је тај рад био скопчан.

Речено је да су приватне школе отварали поједини учитељи у својим домовима. Тако је то трајало до 1836 године. Тада је српска општина подигла прву школску зграду од слабога материјала у бившој Варош махали, сада Владојевићевој улици, преко пута од развалина бивше цркве Св. Врачева, а на месту где је било гробље. Она у дужини износи 16,50, а у ширини 12,50 метара, са два одељења и авлијом. Оно веће са више прозора, на северној страни, служило је за учионицу.

Због великог броја ђака, 120—150, у њој су на западној и јужној

спрани подигнуте биле „галерије” и у њима седели старији ђаци. Поред ње, с јужне стране, била је једна мања соба, у којој су старији ђаци писали „прописе”.

Осамдесетих година прошлога века та већа учионица подељена је била на два дела, за два учитеља — два разреда.

У авлији, с јужне стране, која не износи више од 20 кв. м., било је пет нужника, готово уза саму учионицу и бунар из којег се вода узимала за пиће и друге потребе.

Због тога ђаци би се гушили зими у оној тескоби, а лети проводили време после подне, до доласка учитеља, око развалина речене цркве.

1885 године та је зграда, због веома трошног стања, напуштена.

Истина, црквено школска општина купила је била седамдесетих година прошлога века једну кућу у близини цркве Св. Николе, али је тамо била женска школа.

Напуштањем поменуте старе зграде, наступи још већа оскудица. Нарочито се она осећала на северној периферији вароши, те мала деца с тешком муком, нарочито зими, долазише у други крај вароши.

Да би се тој деци учинила олакшица и остало више простора за ђаке на другој страни вароши, српски еснафи купише у садашњој Подримској улици једну кућу за школу. Али се школа онда не могла отворити, зато што се томе успротиви тадашњи претседник општине, Рамиз Паша Агаларски, родом из Призрена, а уз њега и турска просветна комисија.

Рамиз паша учинио је то из освете, што надлежни у Београду бејаху отпустили из службе, **после десет година**, његовога братучеда, Јусуф Ефендију, који бејаше учитељ турскога језика у Богословији, **а без икакве, бар једновремене награде, за толико година његове службе.**

Због свега тога школе су радиле код цркве Св. Ђорђа у собама изнад механа, у приватним кућама, а за време руско-турскога рата у згради где је био руски консулат, при земљи. Само се по себи разуме, да су у таквим влажним учионицама многа деца и животом платила. А и такве учионице врло је тешко било добити. Јер, почевши од 1885 год., када бејаху установљене просветне комисије, искључиво са члановима мухамеданцима, размештај школа бејаше скопчан и са тим тешкоћама, што је за сваки размештај требало добити дозволу. А добити те дозволе није било лако. Нарочито те су тешкоће постојале за време претседништва, чувенога у Призрену, Шефик Бега. А он увек заузимаше видне положаје: шефа полиције, претседника општине или претседника просветне комисије.

Шефик Бегу запињаху за очи пет шест наших учитеља-ца, од куда се и по колико плаћају. У томе питању о платама доскочило би му се тиме, што се претходно рекло учитељима-цама, да сваки каже своју годишњу плату од 10—15 турских лира, јер ни просветна комисија није плаћала више мухамеданским учитељима, и да наше учитеље плаћа црква.

Од шездесетих година прошлога века Српска црквено-школска општина у Призрену — а уз припомоћ српских еснафа куповаше све више плацева код цркве Св. Николе, а у намери да онде подигне модерну школску зграду, у којој би се могле све основне школе сместити. Али не могла доћи до потребне суме, јер сви приходи, **који у црквама падоше и у корист школе, идоше на зидање нове цркве Св. Ђорђа.**

У тој невољи пружио је наду за остварење њене поменуте намере,

њен суграђанин, покојни Младен Ј. Угаревић, трговац. Пре смрти својим тестаментом све своје имање, у вредности од 390 турских лира, завешта на подизање једне школске зграде. Али да се та сума капиталише и, кад достигне суму од 1.100 турских лира, онда да се 1000 лира употреби за зидање школске зграде, а приход од 100 лира да се употребљава за њено одржавање.

За стараоца масе изабрао је своје суграђане: проту Косту Илића, Тому Ст. Чемерикића, кожарског трговца и Гаврила А. Станимировића, трговца. Прота Коста и Гаврило наскоро умреше, те на њихово место општина изабра Алексу Ст. Чемерикића, трговца, те обојица часно поверени им задатак извршише и, 1906 године, предаде Тома, као главни тотор масе, црквено-школској општини 1.100 турских лира у злату. И раније, докле се маса поменутог добротвора увећавала, радило се на томе, да се изради дозвола у Цариграду за зидање школске зграде. А преко Министарства иностраних дела у Београду изради у Министарству грађевина потребан план архитекта Пера Поповић.

Али се у питању дозволе наилажаше на разне препреке. Јер је требало имати лекарско уверење о томе како зграде, у којима су школе смештене, не одговарају хигијенским условима. Сем тога, требало је ту потребу да потврди у „Идаре меџилис“ (Административни савет) у спроводу молбе за дотично министарство у Цариграду. А у томе савету бејаху Призренци муфтија и Шериф ефендија, Хаџи Шабан. Овај пак бејаше већи фанатик и наш непријатељ од поменутог Шефик Бега, а од великог утицаја.

Почевши од 1885 године турска просветна комисија у Призрену поче подизати мале зградице са по једном или две собице, највише при џамијама за мухамеданске школе. А наша општина има подићи модерну школску зграду, већих размера тако, да би мухамеданске школске зграде, према њој, изгледале ништавне. И како би Шефик Ефендија и остали фанатици могли поднети, да краси варош „џаурска школа“ којих има само 800 домова, а мухамеданаца око 4000?

Такву завист, која бејаше највише оличена у Шериф Ефендији, овај испољи приликом када писац ових врста са тројицом трговаца: Крстом Патрногићем, Савом Дрваревићем и Хаџи Петром Мирчетићем оде молити Шериф Ефендију у име Срба да се, не само не успротиви зидању наше школске зграде, него да ту преку потребу и подржи у „Идаре меџилису“.

— „Не-е-е!“ викну он. „Шта-а! ви сте једну касарну већ начинили, па зар још једну хоћете да начините?!“*) циљајући на богословске зграде. „Прошла су та времена, кад је Сима Игуманов, доносећи по један сахат на дар из Русије Хаџи Осману Агаларском, мојем оцу и другим нашим првацима и тако подигао ту касарну!“

— Оппростите, Шериф Ефендија, рекох му ја. Сима није подигао те зграде митом него топузом.

— Како то топузом?

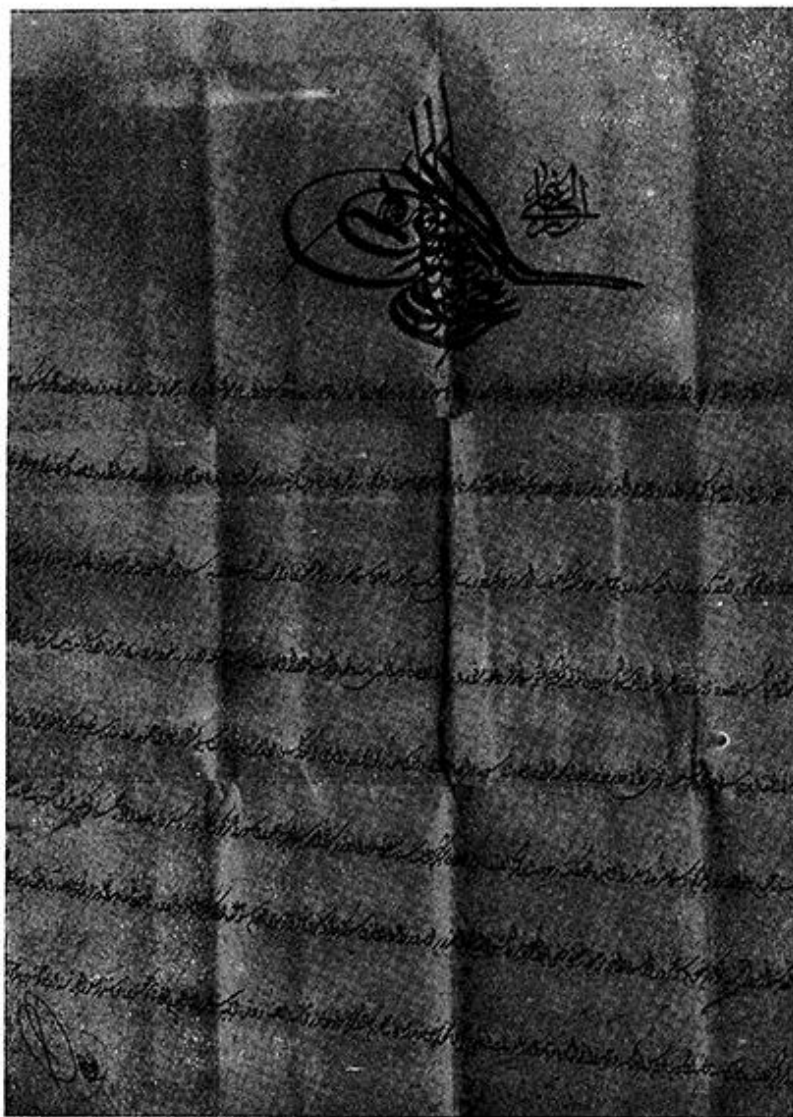
— Тако, што је Сима био руски поданик — а у Цариграду руски посланик Игњатијев, те Сима није морао чак ни тражити дозволу. Па онда Сима није начинио те зграде само за нас, Призренце, него и за све остале у турској царевини који долазе да се у његовој школи уче. А ми хоћемо да имамо своју школу, у којој би били сами господари.

*) „Бир кшла јаптрд'н'с, даа бир ми јаптрма истерсунус?“

Што се тиче вашег покојног оца, ми смо сви знали да је био поштен и честит човек, и први пут од Вас, његовога сина, чујемо да је био „рушветлија” — подмитљив. — А у царско здравље, и наша ће се школа сазидати.

То га заболе и он „спусти дурбин”, али не обећа да ће по нашој молби поступити.

У тој невољи општина се обрати за моралну помоћ тадашњем руском консулу у Призрену, Тухолки, а преко њега руском посланству у Цариграду и нашој влади у Београду, а Митрополија Патријаршији и тек на заузимање свију њих, потврди се план и издаде ферман за зидање зграде. Он стиже из Цариграда после неколико година, тек 19 маја ст. 1906 године. Ферман гласи на турском и српском језику¹²⁾:

ТУГРА ГАЗИ СУЛТАНА АБДУЛ ХАМИДА ХАНА

Поносе велможа и веледостојника, старешино првака и главара, скупе свих врлина и крепости, намењен за Божије благодети, мој царски ађутанте и високи први

¹²⁾ Оригинал износи 82 у дужини, а 56 сантиметара у ширини.

дивизијару, косовски валију, носиоце мога ордена Меџидије у брилијантима и мога славнога ордена Османлије I степена, Махмуд Шефкет пашо, да Бог повећа твоју величину! Поносе великана и првака, скупе свих врлина и одабраниче за Божије благодети, отмени и одабрани рицале моје царевине, окружни начелниче призренски, носиоце ордена Меџидије II степена, Мехмед Емин ефендију, да потраје твоја величина; и ви часни и угледни чланови окружног већа, нека вам је, по доласку овога мога царског писма, знано да је, на тражење грчке патријаршије, да се на место порушене школе, која припада грчкој верској заједници у Призрену, подигне нова школа. Зато извршите потребан увиђај и, по прибављеном извештају, да би нова школа коштала око 500 лира, које би подмирили вакуф, цркве и школе као и добровољни прилози становништва. И да школа треба да износи 27 метара у дужини и 18 метара у ширини и да буде од тврдог материјала. Јер је државни савет у својем грађанском оделењу нашао да се може издати царско одобрење за зидање те грађевине која, када се доврши, приликом отварања, да се поступи сходно прописима 129 члана правилника министарства просвете који се односе на грчку патријаршију у моме престолном граду и његовом подручју. С тога је моја царска заповест, да се та школа сагради на горе речени начин. Зато и издајем овај високи акт са мога царског престола, који садржи дозволу за ту градњу на месту где се налазе шест објеката и плацева, које је купио мутавелија поменуте школе и од њих основао задужбину за школу и цркву.

С тога ви поменути валија и окружни начелниче и остали именовани, немојте спречавати изградњу те школе у одређеним мерама с тим, да се трошкови око тога посла подмире на горе речени начин и да се ни од кога новац не прикупља силом, нити когод због тога узнемирава, и да се старате да се не чине друге какве сметње и препреке у противности са мојом царском вољом.

Написато дана двадесетдругог месеца сефера године хиљаду тристотина двадесет четврте, хецирске т. ј. 12 априла 1906 године¹³⁾.

Како се веровало да ће се потребно одобрење добити много раније, то потребан материјал за зидање зграде, више мање, бејаше готов, који је добављао Јован Мл. Чемериџић и водио надзор и рачуне до свршетка те зграде. Зато се одмах похита и **на дан 20 јуна 1906 године положи темељ и доврши први спрат**. А за то се утроши готовина Младена Ј. Угаревића у 121.325 златних гроша и 3 паре. Али се тиме не постиже циљ, да би се сви разреди, мушке и женске школе, могли сместити, а других пара ни од куда.

У тој тешкој невољи дође се на мисао, да се општина обрати којем патриоти у Београду с молбом, или да исплати све учињене трошкове и подигне о свом трошку још један спрат, па да подигнута зграда буде његова задужбина, или бар само други спрат па да буде заједничка са Угаревићевом.

У тој намери општина изабра двојицу својих суграђана: писца ових редака и Младена Антића, обућара, и са потребном молбом и овлашћењем (упути у Београд. Ови тамо ангажоваше многе личности, да би свој задатак постигли — али узалуд. А када се писац ових редова обрати за то покојном Николи Спасићу, познатом тада богаташу у Београду, он одби молбу с овим разлозима:

— „Ја нигде не дајем веће суме, а још мање могу дати за Призрен.

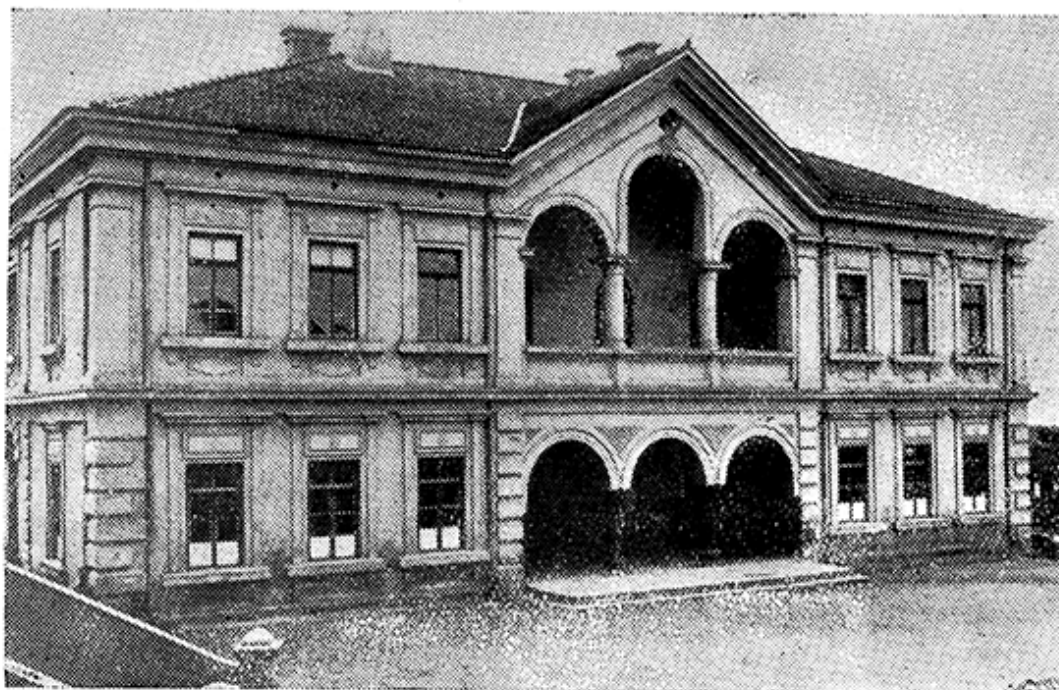
¹³⁾ Мухамеданци не рачунају године од рођења, него од бегства Мухамеда из Меке у Медину и то се зове хецирк. Отуда и реч мухаџир пострадао за веру.

Ово за то што ја сумњам да неће једнога дана Аустрија поклонити све те крајеве, и онда би узалудна била моја помоћ.”

Тако, место помоћи и какве утехе, једно разочарање у тврдој вери да ће ове крајеве ослободити Србија. Истина, сумња пок. Спасића није се, хвала Богу, остварила, али се и од његовога патриотизма, отказаном помоћи Призрену, није ништа окрњило. Јер је он доцније својим завештањем своје име овековечио. За то нека му је и овде слава и вечан помен!

Пошто се вратисмо из Београда као што смо и отишли, другог излаза не бејаше за довршење поменуте зграде, већ да се општина задужи код Фонда цркве Св. Ђорђа (сада Призренске банке) и започету зграду доврши. А како црква Св. Ђорђа бејаше дужна за своје довршење око 80.000 динара српским еснафима и бив. друштву Св. Саве у Призрену, а нико није наваљивао да своја потраживања од цркве наплати — то да црква Св. Ђорђа из својих прихода поступно тај дуг исплати. А та сума износила је 128.970 гроша и 7 пара.

Тако се месеца октобра 1907 год. доврши речена школска зграда, која је коштала 250.365 гроша и 10 пара предратних. А када се урачуна и вредност плаца, онда излази сума више од 500.000 златних гроша.

Школска зграда, задужбина Младена Угаревића.

Освећење те зграде изврши се 1907 године 12 новембра, на дан смрти њенога добротвора пок. Угаревића, и ако о дану његове смрти није нико ни мислио.

Зграда износи у дужини 27,50, а у ширини 18,50 метара са 11 мањих одељења и салом у дужини 16,50 а у ширини 8,50 метара.

Сем богословијске сале, она је једина која је служила за разна предавања, забаве и свечаности докле није подигнут био Соколски дом.

У тој згради и сва просветно-културна друштва држе своје седнице, јер других локала немаше за те потребе.

Сем поменутога Шериф Ефендије имадосмо још двојицу фанатика,

врло јаких противника. То бејашу Јашар Ефендија Калис, старином из арнаутског гнезда, села Калиса у Љуми и Шефик Бег из Призрена. Да најпре кажем коју о Јашару.

Јашар Ефендија бејаше други секретар начелства у Призрену. Због његове преке гравитације, њега се прибојаваху и сами мухамеданци. Србима ретко да је који пут и проговорио, а са тадашњом нашом интелигенцијом, која се могла на прстима избројати осамдесетих година прошлога века — никада.

У својем просветном и националном раду ја сам увек настојавао, да се виђенијим мухамеданцима што више приближим. Јер сам стекао уверење да, у колико наша интелигенција даље од њих стајаше, у толико је пред њиховим очима изгледала опаснија и обратно: што више бејасмо у додиру — наравно увек опрезно — у толико мање опасна. Такво држање никада, ни мени лично, ни општој ствари, никакве штете није доносило, него користи.

Али, како се приближити томе зверу у људском облику, када, не само што сам не бејаше подмитљив, него и друге за то осуђиваше? Али један случај донесе и даде прилику да нам се приближи.

1888 године бејаше турска влада опорезовала све хришћанске учитеље и професоре па и наше. Зато прве године платисмо порезу према количини својих плата. Али зато, што те плате не издаваше држава, него други, Патријаршија у Цариграду издејствова, те се те порезе ослободисмо.

Када бејаше о томе стигао акт из Цариграда, тада управник пореског одељења, Смаил Ефендија, звани Чолак, позва ме у своју канцеларију и рече:

— Петре Ефенди, ви, даскали, имате да частите, јер вас је Њ. В. Султан ослободио порезе.

Подипнувши фес, узвикнух: да живи Њ. В. Султан!

А именовани Јашар Ефендија, који се ту случајно деси, погледа ме попреко, као да ме хоће пропутати.

— Па чиме да вас частимо, где и колико ће вас бити?

— „Ето ја, Јашар Ефендија, и још четворица или петорица. Много јела нећемо, него „бир екши, бир тузли ем бир патли“ (једно кисело, једно слано и једно слатко). Наравно да треба по мало ракије и вина. Ручак ћете спремити у идући петак, јер тада ми не радимо, а ручаћемо у вашем школском винограду.”

У винограду проведосмо до пред сами мрак врло пријатно и без политичких разговора. А када сиђосмо у варош, мене Јашар Ефендија узе под руку. Тиме је хтео ваљда да покаже мухамеданцима, да сам под његовом заштитом. И зато Јашар Ефендија бејаше све питомији.

Али је на његово расположење, како према мени, тако и према нашем живљу, највише утицало то што му, једно за другим, умреше два сина и жена. **А знајући за своје тешке грехове, он се бејаше потпуно уверио, да га је стигла казна Божја.** Зато он поче осуђивати све зулуме, које наши подносише у целом Санџаку (Тетову и Гостивару), тврдо уверен, да држава неће дуго трајати, у којој се свакојака зла чине. А као да би и наша Србија могла у том погледу пружити помоћ, он долазаше, по који пут, код мене по мраку и читаше шифроване депеше о грдним зулумима који се чинише. А мени те депеше даваше богат материјал, за моје извештаје, нарочито нашем консулату у Приштини.

После ослобођења Призрена Јашар ефендија 1914 године оде у Цариград, да тражи пензију, а бејаше добио службу у Бруси. Тамо, после кратког времена, умре.

Шефик Бег бејаше по наш просветни рад у Призрену ју толико опаснији, што бејаше далеко умнији и интеллигентнији од Шериф ефендије и Јашар ефендије, и веома препреден. Он уливаше највеће поштовање међу својим суграђанима — муслиманима.

У току времена, као што рекох, Шефик бег заузимаше ју Призрену видне положаје: бејаше шеф полиције, претседник просветне комисије и претседник општине.

Као шеф полиције често упадаше у Богословију и распитиваше се о њеном раду и наставницима тобож ју приватној форми. Дешавало се да нас који пут застане при ручку, и онда би се стао извињавати што нас је узнемирио.

— Напротив, рекао бих му, само пријатељи застају своје пријатеље при јелу. И то је најбољи доказ да сте ви наш пријатељ.

Зар ме у истини сматрате за својега пријатеља?

— Него? Тако бар тврде стари, да само пријатељи застају своје пријатеље при јелу.

А тај „пријатељ” наредио је својем потчињеном полицајцу, Изет ефендији, Призренцу, који бејаше по мало научио читати нашки, да на песку, покрај реке Бистрице, чепрка по сметлишту које се из Богословије избациваше, а у намери да наиђе на коју песму, или ма шта друго противне садржине.

Преко тога Изет пази ко улази и излази из Богословије, нарочито ноћу, а из згодног места да га нико не примети, па и на моју кућу, која бејаше до Богословије.

Једне вечери, на свој рођендан, бејаше позвао на вечеру тадашњи ректор Богословије Малентије Вујић нас, своје колеге, свештенике, учитеље и руског консула Лисевића.

Изет је све нас видео када смо ишли у Богословију и када смо се око пола ноћи враћали, па о томе известио свога шефа, Шефик бега, који сутра дан рано дође у Богословију.

— Не знам ко је доставио мутесарифу, како се овде купите ноћу, по стотину вас”, вајка се Шефик бег, „те ме је мутесариф прекорео и изружио, како да он то чује од другог, а не од мене, шефа полиције.”

— Макар ко био, крупно је слагао мутесарифа, да нас је синоћ било стотину овде, а било је око 20 на вечери код господина Ректора, па је био и Руски Консул.

— Шта-а-а?! и Руски Консул.

— Да и Руски Консул.

— Велика вам хвала што ме обавестисте како је било, те да се код мутесарифа оправдам и онога лажова осрамотим.

А Шефик бег је мислио да ћу ја сакрити, да је био и Руски Консул, па да од тога нашег састанка прави неко питање.

И као претседник просветне комисије често би ме узнемиравао, покушавајући да ме ухвати у лажи, по колико који учитељ-ца имају плате и од куда им се плаћа.

Знајући то, ја сам сваком учитељу-ци казао по колико имају годишње плате и да их црква плаћа, обично по 1200—1500 гроша годишње, по колико су износиле и плате њихових, мухамеданских учитеља.

Тако спремни увек би му на позив одлазили и одговарали.

Једном приликом, при изласку из његове канцеларије, ја пустих испред себе да изађу учитељице, па онда ми, мушкарци, за њима.

Шефик бегу, који је навикао да напред иду мушкарци, а за њима женске, паде то у очи, па ме зовну, врати у канцеларију и пита:

— Како то, ти, њихов старешина, пушташ да даскалице, које ти могу бити и ћерке по годинама старости, излазе напред, а ти за њима?

То питање мени дође као поручено, да га тако насадим, како нас не би више позивао, и да се више не сети поставити ми овакво питање, те му рекох:

— Тако је а ла франга.

— А зашто то чине и како правдају?

— Они кажу, да женскиње пуштају испред себе зато да би могли на њих боље пазити и видети, да ли ће им мушкарци, који с противне стране долазе, дати какав неморалан знак. Ако тако не би поступали, они не би ништа могли видети што се за њиховим леђима ради. Зато се пуштају да иду женскиње напред, а они позади.

Како га мој одговор ујезде за најосетљивији живац, он подвикну:

— Одлази, Бога ти, одлази! И више се није сетио да нас скоро позове, али ипак није нас оставио на миру.

Зато што Шефик бег не бејаше подмитљив, те и зато уживаше добар глас, не бејаше могуће друкчије да га се ослободимо, сем да га компромитујем како у грађанству, тако и код виших турских власти.

Почетком месеца октобра 1894 године, пок. Љуба Ковачевић, бив. министар и државни саветник, при повратку из Дечана преко Призрена дође у Солун, те се ту састадосмо. Тада бејаш отишао у Солун за директора наше бивше гимназије да је отворим.

Тамо, на моје питање, коме је у Призрену учинио посету, рече да је, између осталих, и Шефик бегу, који тада бејаше претседник општине.

— Какав је утисак на вас оставио Шефик бег?

Приметио сам да је нека змија, али га ти боље познајеш.

— Баш зато што га добро познајем и зато што би требало да се, бар из Призрена, удаљи, ја вас молим да поступите овако:

Када стигнете у Београд, Шефик бега одмах да предложите нашим надлежним факторима, да га одликују орденом, и то **Таковским крстом III степена**, који Турци, из познатих вам историјских разлога, јако мрзе.

— Па шта ће бити ако га и одликујемо?

— Ја вас молим да по мојем предлогу поступите, па ћете чути, колико ће дана после остати у Призрену.

И Ковачевић није закаснио, него одмах, по доласку у Београд, из нео дотичном министру мој предлог. Шефик бег је био одликован и добио Таковски крст III степена. Добио, али на своје зло. Јер, местни мухамеданци, чувши за то одликовање, они се узрујаше и огласише Шефик бега за „муртата“ — издајника. Узалуд се Шефик бег бранио, како се и сâм чуди од куда му то одликовање, јер никада о томе није ни мислио и зато што је из дна душе мрзео Србе — ђауре. Ништа му то није помогло. Он је ипак у очима својих суграђана мухамеданаца остао „муртат“.

Докле се Шефик бег тако, на тој ватри пржио, њему се спремио други „колач“. На име, тада не бејаше вароши, у којој Султан Хамид не имађаше својих шпијуна, па ни Призрен не бејаше без њих. И један од њих, или који други противник му, бејаше доставио у Цариграду, како

се варош узрујала против Шефик бега, те се треба бојати да се не из-
роди каква побуна. Зато Шефик бега позваше у Цариград, дадоше му
добар положај, али, по свој прилици и мало „шербета”, тек стиже глас:
„умро Шефик бег”.

Јован М. Поповић

НЕИМАРИ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ЗАДУЖБИНА ВЕЛИМИРИЈАНУМ

ИЗДАЊЕ КЊИЖАРНИЦЕ РАДОМИРА Д. ТУКОВИЋА
БЕОГРАД — ТЕРАЗИЈЕ

Милан Ђурић, ужички проша

МИЛАН ЂУРИЋ

УЖИЧКИ ПРОТА

Милан Ђурић, прота ужички, родио се 9 марта 1844 г. у селу Заовинама, недалеко од валовите Дрине.

Нижу гимназију и богословију свршио је у Београду.

За народног посланика биран је двадесет и једанпут. Био је један од најпопуларнијих људи, не само у својој домовини, већ и далеко ван њених граница.

Још као млад свештеник учествовао је у српско-турском рату 1876-78, у коме се прославио својим родољубивим говорима, којима је одушевљавао војску за борбу противу далеко многобројнијег непријатеља.

Кад је српска ослободилачка војска прешла српско-турску границу на Јавору и раскинула ропске окове доносећи својој браћи слободу, запажала се на челу првих редова симпатична појава завијена у црну мантију. То је био поп Милан Ђурић.

Показивао је војсци њему познате путеве и странпутице. Крстом је благосиљао, а речима храбрио војску говорећи: „Децо моја! Ево земље наших предака, земље, у којој смо били славни, земље, у којој смо царевали; ево дворова наших царева и њихових славних задужбина, ево гробова наших витезова, који су умирали за своју веру, који су грудом српства бранили својим грудима и крвљу је натапали. Не бојте се! децо, видим пред собом чету косовских витезова, пред чијим погледом дршће непријатељ.

Зна непријатељ ко су деца Милоша Обилића!

Напред, децо!... Ето и мене с вама!...

Идем с вама да испуним косовски завет. Бићу тек онда задовољан, кад осветимо Косово и кад Рашка постане оно што је била.“

У битци на Јавору 1876 год. ишао је пред војском са голем сабљом у руци.

Тога дана рањен је у руку.

*

Више од 40 год. Милан Ђурић играо је у Србији једну од најзначајнијих политичких улога.

Улазећи у политички живот Ђурић је одмах приступио

круговима младих слободњака и у програм странке унео је две велике идеје:

Слободу у Србији и ослобођење потлачене браће све три вере и сва три имена.

Ђурић је у истини био борац за народну слободу, најизразитији апостол народног уједињења, најсмелији непријатељ реакционарних режима и највећи непријатељ тирана. Поштењем једнога Цинцината и неустрашивошћу Сцеволе сакупљао је око себе Ужичане и постао је њиховим најпопуларнијим политичким и националним вођом и најизразитијим народним трибуном.

Ђурић је одржавао пријатељске везе са свима главним личностима из Санџака и јужне Србије без обзира на веру и народност.

Његовом заслугом 1912 год. Санџак се предао српској војсци без употребе оружја.

Једнога магловитог дана док су патроле обилазиле околину, прота Ђурић је пошао са једним одељењем комита пут Сјенице; јер је сматрао да ће се Сјеница предати без отпора, ако он пристигне раније.

По заузећу Сјенице отслужио је у српској цркви свету службу, којом је приликом одржао патриотску проповед, молећи Бога да помогне српскоме народу, да испуни племениту намеру ослобођења и уједињења целокупног српског народа и свих јужних Словена.

Свуда је строго водио рачуна о томе да се не вређа мухамедански храм и њихови обичаји.

Када је 1912 г. протин син др. Драгиша Ђурић на челу војске улазио у Пријепоље изашао је преда њ' лични пријатељ протин Мурат Хашинбеговић, трговац из Пријепоља, са грађанством и предао му град.

Кад је др. Драгиша споменуо да је син проте Ђурића, Мурат га је пољубио и узвикнуо: Бог је благословио рад протин и мој.

Велики протин утицај запажен је и приликом заузимања Нове Вароши и уопште на територији читавог Санџака.

У ослободилачком рату 1912 г. прота Ђурић дошао је у додир с Црногорцима у Плевљу, где је почео да пропагира идеју уједињења Србије и Црне Горе.

Кад се те исте године бавио у Вучитрну, показало се

том приликом да је прота и са Дреничанима имао национално-политичких веза.

На његову интервенцију пуштени су на слободу похапшени муслимани из тога краја.

Прота Ђурић је сматрао да су Дреничани пореклом Срби, пошто су сви по кућама држали гусле и певали народне песме из циклуса косовског боја, по коме наш легендарни јунак Милош Обилић није убио султана Мурата у Косовској битци, већ је по тадањем обичају изазивао турске јунаке на двобој, и обарао једног за другим док није дошао пред царев шатор, где је у сукобу са царевим телохранитељима пао рањен. Тада је султан пришао Обилићу, хотећи лично да осмотри необичнога јунака и да испуни његову последњу жељу царском милошћу уверен да је Обилић потпуно клонуо, да би могао да пружи и најмањи отпор. Кад му је пришао ближе, питајући га шта жели, Милош га је у том тренутку пробурасио и на тај начин испунио своју заклетву, дату своје тасту кнезу Лазару на вечери уочи Косовске битке у којој је сахрањено српско царство (15 јуна 1389 г. по старом календару).

Лични пријатељ прота Ђурића био је угледни арнаути из Косовске Митровице Неџиб Драга, кога је прота пустио из заробљеништва и његовим посредством чинио је олакшице муслиманима, које је гледао да прилагоди новоме стању.

Исто тако искрен пријатељ и сарадник прота био је Живко Фртунић трг. из Вучитрна, син прота Фртунића, кога су турске власти осудиле на 101 год. робије и упутиле у Малу Азију на издржавање казне.

Старога прота, Ђурић је ослободио захваљујући свом угледном утицају и помогао да се врати у Вучитрн.

*

Размак између 1880-90 год. био је у Србији испуњен тешким политичким борбама. Сви носиоци напретка и слободоумних идеја немилосрдно су прогањани. У то време под теретом тешке реакције био је у опасности и живот прота Ђурића, који је био приморан да бежи у Црну Гору.

Коначно је ступио у везу и са политичким противницима, као са Јованом Ристићем, коме је упућивао родољубива писма. — По једном поузданом Црногорцу писмо је послао Ристићу. Гласник је писмо пренео сакривено у ципели. Када је стигао код Ристића и испоручио му поздрав од прота

Ђурића, нареди му Ристић да изује ципелу и да му да протино писмо, што значи да су се прота Ђурић и Ристић о овоме још раније договорили.

Везе емиграната са људима у Србији одржаване су преко нарочитих повереника, као на пр. преко Теодосија Јањушевића. Ови повереници били су у сталној вези са протом Ђурићем и тадањим кнезом Петром Карађорђевићем, који се то време бавио у Црној Гори.

24. јуна 1899 г. (по старом календару) извршен је атентат на краља Милана. Овај атентат је био дело противника радикалне странке, који су овим атентатом хтели да унесу хаос у њене редове и да је растуре. Тада су биле позатваране све вође радикалне странке, а међу њима такође и прота Ђурић. Време у истражном затвору провео је у тешким оковима. Била му је одузета и затвореничка храна и живео је од милости чувара, који су са њим делили своју храну. У затвору је тучен поред тешких мука којима је био изложен за време истражног поступка. Био је од стране преког суда осуђен на 20 год. робије.

Прота Ђурић по материном пореклу био је потомак Илије Бирчанина, а по оцу Ђоки и деди Миливоју свештеничко дете а и по даљим његовим претцима, можда још од пре 300—400 година, био је свештенички потомак. Стога је прота Ђурић био дубоко религиозан не само на своме дому и околина него и у својој души — тиме и у своме свакодневном делању. То његово унутрашње уверење снажило му карактер и омогућавало истрајно делање као јавнога радника и борца за народно уједињење. То уверење по унутрашњој јачини понеки пут прелазило је и у религијску визију као што је на пример био случај после атентата на краља Милана, кад је био у београдском горњем граду у затвору — у ћелији. Тадашњи чувар-кључар, имао је наређење да се на таванском прозору ћелије само појави и добаци му храну итд., али са изричном забраном да ма шта било с њим говори. Прота Ђурић, према његовом једном сну из младости, упознао је у томе чувару ону личност, коју му је у сну његов отац поп Ђока казао да ће га спасти и тиме га омогућити да продужи свој рад на великом националном делу и остварењу повратка у отаџбину потомака старога Војда Карађорђа. Затим отац му је казао име чуварево и његово место као и укућане његове. Он је, према овоме, казао првом

улученом приликом чувару његово име, место одакле је као његове укућане. По томе нагласио му је, да је божја промисао њега одредила да га спасе — испривавши му свој сан у младости, што је овај чувар у истини и учинио.

Када је 1900 г. амнестиран и пуштен из затвора шетао се са својим сином др. Драгишом Ђурићем по Калемегдану. Том приликом сретну др. Владана Ђорђевића, који је био председник владе за време атентата на краља Милана, после кога су осуђени радикални прваци.

Др. Владан Ђорђевић је седео на клупи и кад је спазио проту упита га: „Како је, прото?“

— Хвала Богу, жив сам, господине председниче, на вашу жалост.

На то др. Ђорђевић устаде с клупе и одговори:

— Прото, Бог ми је сведок да нисам ником наређивао да се у затвору ма с ким рђаво поступа, а још мање да се ко убије. Из дубине душе жалим смрт Живко Анђелића који је невино страдао.

Живко Анђелић није био радикал него напредњак. Да не би био издан план због кога је извршен атентат на краља Милана, он је затворен и у затвору је нађен обешен.

По исказу београдског трговца Стојана Пајкића политичког пријатеља Живко Анђелића окр. начелника у Шапцу, Живко је јавно говорио да је добио наређење из двора да изда пасош атентатору Ђури Кнежевићу, пореклом из Босне.

Из даљег разговора са др. Владаном Ђорђевићем добио сам утисак, причао је др. Драгиша Ђурић, да вероватно Живко Анђелић који је такође био ухапшен због атентата на краља Милана, није сам себи одузео живот у затвору.

После тога прота је разговарао са др. Ђорђевићем о народним стварима и о правцу рада, који би са својим људима требао да предузме да се Србија ослободи утицаја Аустро-Угарске.

Том приликом указао је на потребе јачања историјских веза са Русијом.

Једном приликом када је бечка дипломација хтела да се информише о расположењу српског народа према краљу Милану, позвала је посредством једног повереника босанске владе проту Ђурића на српско-босанску границу близу Вишеграда.

На питање, шта мисли српски народ о краљу Милану, прота је одговорио :

— Мисли добро! Кад не би мислио добро о њему, не би га ни трпео на престолу.

— А шта ти, лично прото, мислиш о њему?

— Исто тако као и народ — када не би био добар за народ не би био добар ни за мене.

— Па зашто си онда у опозицији?

— Јер се разилазимо у погледу путева за ослобођење српског народа и уједињење свих јужних Словена.

По свему изгледа да је овај разговор вођен са Чернином, који је доцније у доба светског рата постао министар спољних послова бивше Аустро-Угарске монархије.

При растанку пружио је проти руку и том приликом, очито дирнут протиним одговором, отворено му је казао због чега га је питао.

При отступању српске војске преко Албаније крајем 1915 г. упутио се прота Ђурић болестан преко Албаније у Италију и почетком 1916 г. стигао у Рим, где су га пријатељи упутили у санаторијум др. Бастелијана.

Папа је одмах послао свога изасланика у посету болесном проти и да му у његово име захвали за становиште, које је заузео у погледу конкордата. — Све до његове смрти стално га је посећивао папин изасланик.

Тако исто талијанска краљица Јелена не само што се антересовала за протино здравље, него је и била вољна да трими на себе све трошкове око протиног лечења.

Краљ Петар и тадањи наследник престола Александар обавештавани су о протином здрављу преко посланства у Риму и били су готови да учине све за свога драгога проту.

После дуге болести умро је прота Ђурић у Риму 30 априла 1917 г. Сахрањен је на страначком гробљу 1 маја исте године.

Пашић му је подигао споменик са натписом: „Своме драгом проти.“

После рата, 8 новембра 1926 г., његово тело и споменик донети су у Ужице, његовом милом крају где је сахрањен уз велико учешће народа из западне Србије, Босне, Херцеговине и Новопазарског Санџака.

На овом погребу били су присутни и изасланици краља, владе, народне скупштине и разних корпорација.

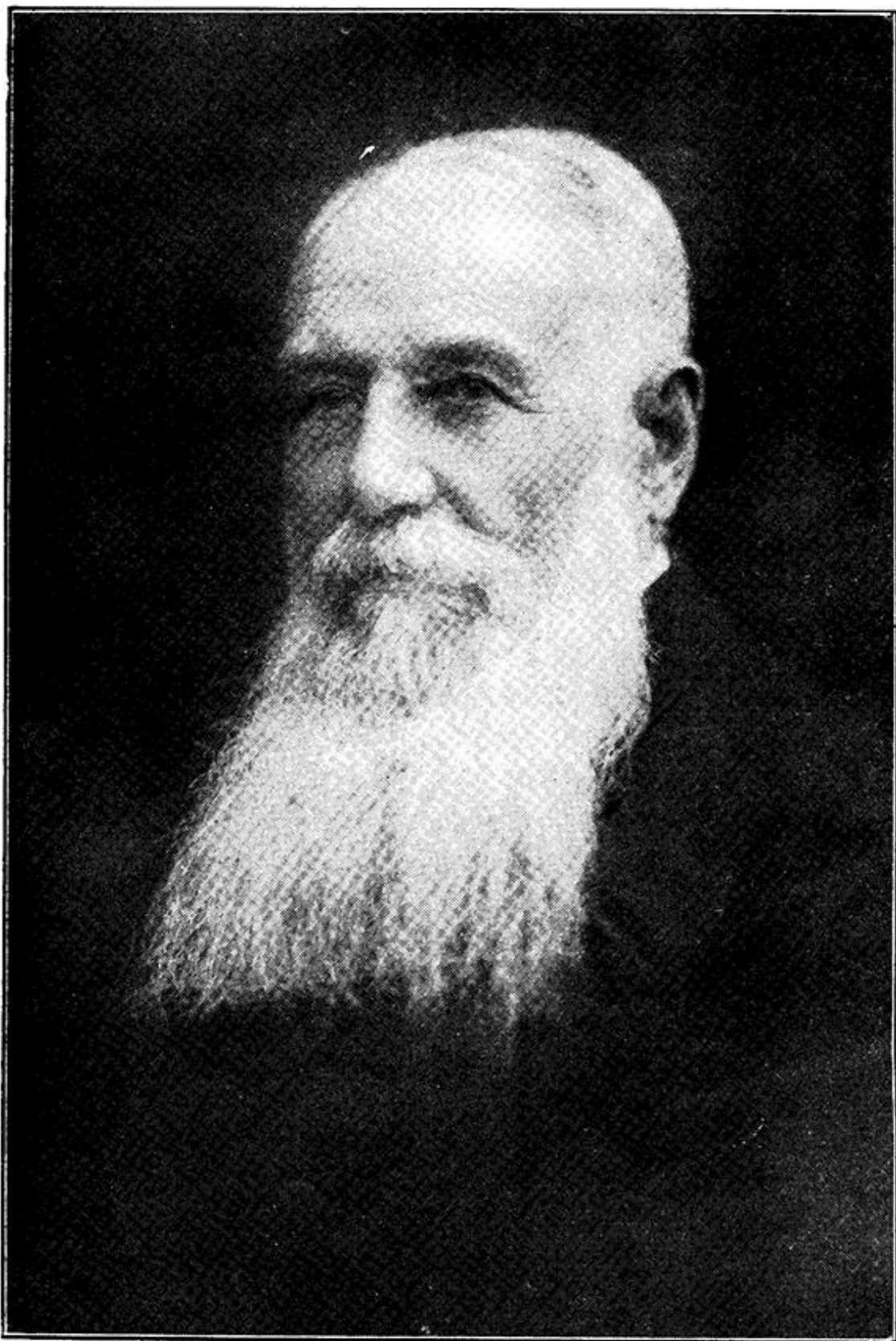
То је била велелепна манифестација велике љубави и поштовања према великом проти Милану Ђурићу.

*

Редак је био човек у нас, који је имао у животу толико тешких удараца као прота Ђурић. Одлучан противник рсакције, која беше узела маха за време владе Обреновића, прота Ђурић се сав залагао за политичке и грађанске слободе народне. Та борба донсла му је тамницу и мучење, па је морао остављати и породицу и бежати из отаџбине. Многе је горке часове доживео овај поштени народни трибун.

Као неуморни велики национални радник прота Ђурић је умео вешто да придобије за уједињење многе угледне људе ван Србије, без обзира на њихову веру и народност.

И после толиких претрпљених мука у своме бурном животу, прота Ђурић није доживео да види потпуно остварење својих идеала. Умро је ван своје отаџбине.

Никола П. Пашић

НИКОЛА П. ПАШИЋ

Средњега раста, са достојанством старих римских патриција, високог чела, умних и проницљивих очију са лицем вечито покривеним дугим власима, у младости потпуно црним, у старости сребрнастим, Никола Пашић представљао је у сваком часу отмену фигуру човека мислиоца, далековидог политичара и мудрог државника. Са челичним живцима, отпорношћу наслеђеном од предака јужносрбијанаца, истрајношћу и трпљивошћу стеченом у родном месту, источног дела предратне Србије, знао је кроз дуги низ година радити и стварати, борити се и побеђивати. Догађаји га нису изненађивали, он их је или предвиђао или савлађивао. Био је готово генијалан конструктор у своме политичком делању, познавао је људе, прибирао их око себе, искоришћавао њихова знања и услуге, с њима се саветовао и с њима радио. Рачунао је само на реалне чињенице, испитивао их са сваке стране без трунке поезије и тек кад је стекао уверење о њиховој реалности приступао је извршењу задатка.

Са таквим карактерним особинама Никола Пашић у току скоро пуних пет деценија радио је на изградњи политичког живота прво у Србији па затим и Југославији. За сва политичка делања у том периоду времена углавном је везано име Николе Пашића.

Никола Пашић рођен је на дан његове славе светога Николе 1844 у дому свога оца Пера Пашића, угледног трговца у Зајечару. Отац му Пера био је пореклом из Тетова у јужној Србији. Своје школовање Пашић је започео у Зајечару, гимназију завршио у Крагујевцу и уписао се у технички факултет у Београду. Као одличан ђак би изабрат за државног питомца 1868 године. У Цириху, у Швајцарској, завршио је политехнику са одличним успехом. У Србију враћа се Пашић 1873 г, да прихвати већ започети радикалски покрет. Већ 1 новембра 1878 г. као млад инжењер улази у парламенат, у коме је остао готово 50 година са малим прекидом, док је био у емиграцији.

Писати о Николи Пашићу значи изнети политичку историју последњих педесет година. Зато ћемо ми узети само један фрагмент из његовог делања на стварању Југославије излажући у најкраћим цртама развиће југословенске идеје у Ср-

бији и ван њених граница у времену појаве Пашићеве на политичкој позорници до последњих дана. Ти податци врло су скучени и скромни на нашем расположењу, јер Пашић није остављао писмених трагова а ако их је и у колико оставио, они нису још добили право публицитета. Он је остајао прикривен иза својих дела и своју личност остављао оцени историје.

Свесловенски одбор у Београду, коме је био претседник митрополит Михаило, слао је 1876 г. Николу Пашића, као младог човека, да испита узроке и циљ херцеговачког устанка. Пашић је поднео реферат са својим предвиђањем о будућој аустроугарској политици и шта би ваљало радити на југословенском питању. При повратку за Београд Пашић се је састао у Загребу са хрватским политичарем А. Старчевићем и с њим преговарао о покретању југословенског питања.

У програму радикалне странке, који је донет 1881 г. у Крагујевцу, на иницијативу Пашићеву унето је да се живо ради на савезу балканских народа, а нарочито да се што пре постигне споразум са Црном Гором и Бугарском. Да се организује културно потпомагање раскомаданих и неослобођених делова српства, као и живо буђење свести о нашем народном јединству у удаљеним покрајинама српским, које су изложене страним елементима. Ова је странка на супрот до-тадашњим странкама изабрала политику наслона на Русију а преко ове на Француску и Енглеску.

Пашић је био убеђени Свесловен и велики русофил. За владавине Обреновића Пашић је са радикалном странком водио борбу са династијом: прво, што је ова била присталица политике наслона на Аустроугарску, и друго, што Обреновићи нису давали народу никаква права ни слободе.

Од 1883 до 1890, Пашић је био у емиграцији због буње која се појавила у источном делу Србије. Он је у отсуству осуђен на смрт. Остали осуђеници, који нису били стрељани били су помиловани сем Пашића. Пашић је помилован од намесништва. При повратку у земљу одмах се је одао реорганизацији радикалне странке. На првим изборима његова странка добила је апсолутну већину у парламенту. Пашић постаје први пут претседник владе 11 фебруара 1891 г. Имајући власт Пашић је отпочео постепено извршење програма националне политике. Исте године Пашић је пратио краља Александра на путу у походе руском цару Александру.

Приликом ове посете цар је рекао српским политичарима да до анексије српских земаља Босне и Херцеговине никад неће доћи. То знају у Бечу. Такав покушај био би фаталан за Аустрију. Том приликом Пашић је говорио Русима о националним претензијама у Македонији. Као посланик у Петрограду активно је радио на југословенском питању, са свесловенским одбором у Петрограду. Пашић је израдио план трансбалканске железнице. На супрот томе доцније је Аустроугарска пројектовала железничку пругу преко Босне и Санџака ка Солуну. Док је Пашић радио у Петрограду, радикална штампа у Србији тражила је Босну и Херцеговину. Аустроугарски посланик у Београду говорио је, да је у програму радикалне странке: уклањање Аустроугарске из Босне и Херцеговине.

Под радикалном владом 1893 г. Турска води према Србији попустљивију политику. Она допушта отварање школа у скопљанској и косовској области. Султан изјављује жељу да види краља Александра у Цариграду.

Период од 1803 до 1903 г. испуњен је унутарњим борбама радикалне странке са династијом Обреновића. Укидали се и мењали устав и политички закони. Владе се мењале час неутралне час партијске, како је било династији потребно. У том међувремену слабо се поклањало пажње и готово ништа се није радило на југословенском питању.

29 маја 1903 г. официрска завера скида с дневног реда династију Обреновића. Почетком јуна 1903 г. српски парламент једногласно бира за краља кнеза Петра Карађорђевића.

Народна радикална странка као најмногобројнија долази на власт, да са династијом Карађорђевића и учешћем целог народа изведе велико дело уједињења Срба, Хрвата и Словенаца.

Одан династији Карађорђевића, код које је у потпуности нашао сагласности у вођењу спољне политике, Пашић је био веран сарадник краља Петра и његовог сина Александра, данашњег краља Југославије.

Први јаван наговештај за уједињење свих Југословена под скиптром краља Србије био је у поздраву југословенске омладине 23 јуна 1903 г., када је се на бечкој жељезничкој станици клицало краљу Петру: „Живео југословенски краљ!“ То као да бејаше општа парола, општи позив свима Словенима на југу да сложено раде за будућу Југославију.

Променом династије у Србији јавља се нови курс спољне политике. Ово има одјска у Босни и Херцеговини, Далмацији,

Хрватској, Словеначкој и Црној Гори. Далматински сабор 1905 г. прокламује, да Срби и Хрвати сачињавају један народ. Исте године у Загребу се ствара хрватско-српска коалиција. У Босни и Херцеговини покрећу прво православни Срби, за њима одмах муслимани и католици борбу за народна права. Словеначка странка у бечком парламенту прикључује се захтевима хрватско-српске коалиције. Црна Гора у свом парламенту захтева истоветну политику спољну са Србијом. У Старој Србији и Македонији народ се организује у чете да се бори противу непријатеља. То је био духовни одјек српске политике смишљено вођене под диригенцијом Николе Пашића. Бечке новине „Пестер Лојд“, писале су 10 априла 1908 г. да је српска пропаганда у Загребу постала јасна, јер српско-хрватска коалиција не води хрватску политику већ стоји под окриљем непомирљивог српског радикализма, који исто тако мало хоће да чује о Пешти као и о Бечу и који види свој циљ и жудњу у једној великој југословенској држави, којом би се владало из Београда.

1905 и почетком 1906 г. у Србији су били на влади самостални радикали. Нови за управу, без искуства, недовољно оријентисани, упали су несвесно у мреже аустроугарске политике. По цени да закључе зајам код аустромађарских банки, били су спремни да изврше набавку толова и наоружања код Шкодине фабрике.

Пашићева влада у 1908 г. прекида ту политику и ступа у царински рат са Аустро-Угарском. Србија у привредном смислу добија рат, а у политичком наслон на друге велике силе. У свима европским државама почиње се расправљати не само о српском већ и о југословенском питању.

Аустро-Угарска 1908. анектира Босну и Херцеговину. Српска влада против тога чина учини протест код великих сила. Српска народна скупштина тражила је да Босна и Херцеговина добију међународни положај вазалне кнежевине под суверенитетом турског султана и непосредну везу Србије са Црном Гором. Због тога и говора српског министра спољних послова, аустроугарска влада затражи објашњење од српске владе у форми претењој.

У Србији се 20 фебруара 1908 год. образова влада Народне одбране са шефовима свију странака. Велике силе, избегавајући рат, предложе Србији какву ноту има да упути

цесаревој влади. Србија је морала у овом питању капитулирати.

После владе Народне одбране крајем 1909 год. долази на владу Пашић са својом радикалном групом и групом самосталних радикала. Најинтезивније је отпочео рад на наоружању, подизању железница, привредном ојачању земље, на просветном и културном напретку земље. Краљ Петар са Пашићем посећује руског цара, председника француске републике и италијанског краља.

Период од 1908 до 1912 год. у Србији означава време највеће делатности свију народних снага. Просвета је цветала, културна друштва множила се, духовна веза са свима Словенима ојачала је. Једном речи, српски народ оружао се духовно и материјално и спремао за велике догађаје.

Балкански савез склопљен је прво између Србије и Бугарске 10 марта 1912 године а убрзо затим и савез са Грчком и Црном Гором. Рат је Турској прво објавила Црна Гора 8 октобра 1912 г. а Србија, Бугарска и Грчка 18 истог месеца.

Рат је успео и Србија доби непосредне границе са Црном Гором а своју браћу у Старој Србији и Македонији ослободи од петвековног ропства.

Аустро-Угарска није могла трпети да се Србија као суседна земља консолидује и њен престиж ојача код Југословена у њеној држави, те је покушала да склони Италију на рат противу Србије. Италија и ако савезница категорички је то одбила.

Како је био стари краљ оболео, пренео је у почетку 1914 год. краљевску власт на свога сина, данашњег краља Александра I.

У Сарајеву 20 јуна 1914 г. извршен је атентат на аустро-угарског престолонаследника Франца Фердинанда. Атентат су извршили два поданика двојне монархије. Престолонаследник је убијен заједно са својом женом Софијом. Тек 23 јула исте године царска влада упути Србији ултиматум захтевајући: да српска влада у року од 48 сати изда изјаву преко Службених новина, да осуђује пропаганду упућену против Аустро-Угарске, да жали што су официри и чиновници учествовали у пропаганди, да осуђује и одбија сваку помисао и покушај мешања у судбину становника аустро-угарске монархије и да скрене пажњу официрима, чиновницима и целокупном станов-

ништву, да ће се најстрожије поступити с лицима, која би учинила кривицу одајући се таквим радњама.

Овакву изјаву владе имао је и краљ Србије доставити војсци.

Осим тога српска влада има се обавезати: 1, да забрани сваку публикацију против аустро-угарске монархије; 2, да растури друштво Народне одбране; 3, да се измени јавна настава; 4, да уклони из војске и администрације сва лица која означи влада аустро-угарске монархије; 5, да прими сарадњу у Србији органа царске владе ради угушивања превратничког покрета; 6, да отвори судску истрагу против присталица у завери, која се налазе на територији Србије уз учешће органа које упуги аустроугарска влада; 7, да притвори мајора Танкосића и Милана Цигановића, компромитоване у сарајевско-атентаторској истрази; 8, да казни пограничне чиновнике, који су олакшали прелаз преко границе атентаторима; 9, да објасни зашто су чиновници у Србији и на страни, непријатељски се изражавали после атентата о Аустро-угарској; 10, да одмах извести царску владу о извршењу мера поменутих у предњим тачкама.

Овај ултиматум предао је српској влади аустро-угарски посланик барон Гизел са захтевом, да се све тачке ултиматума морају усвојити у року од 48 часова, у противном напустиће Београд са особљем.

Пре ултиматума трупе царске војске биле су рокиране на српској граници.

Регент Александар упуги депешу руском цару упознајући га са ултиматумом с наговештењем, да захтев Аустро-угарске у појединим тачкама понижава Србију и њено достојанство независне државе. На случај напада моли царску помоћ, јер се трупе аустро-угарске гомилају на граници.

Српска влада, на челу које је био Никола Пашић, тежила је у интересу мира да задовољи свима захтевима ултиматума, али се одлучно усупротиви тачки 5 и 6 по којима се обавезује примити сарадњу органа аустро-угарских власти и учешће ових у судској истрази, јер се то противи земаљском уставу и закону о судском поступку.

Истог дана чим је предат овај одговор посланика аустроугарског, овај одмах напусти Београд извештавајући српску владу, да су дипломатски односи између две државе прекинути.

Сутрадан 27 јула добије депешу српски министар од царског министра спољних послова, да се Аустроугарска сматра у рату са Србијом. Идуће ноћи Београд је бомбардован.

Врховни командант српске војске Регент Александар упути војсци 4 августа 1914 г. прокламацију иуну младалачког полета, снажну по изражају, херојску по садржају. У прокламацији се поред осталог каже:

„Поред наше браће из Црне Горе и свих осталих Срба и Југословена, који ће се против Аустроугарске борити, где се ко буде затекао и чиме буде могао, ви ће те у овој великој борби као ратне другове имати са севера нашу многобројну браћу Русе, чији је император Никола II на први глас о аустроугарском нападну на Србију, одлучно са целом оружаном Русијом стао у одбрану српства и словенства“.

Борба се водила на живот и смрт. Дobar део територије Србије освојила је непријатељска војска.

Чисто радикална влада одступи и 22 новембра 1914 г. у Нишу састављена је коалициона влада опет под претседништвом Николе Пашића. Влада је 24 истог месеца дала декларацију у Народној скупштини, коју доносимо укратко уколико се односи на југословенско питање:

„Уверена у решеност целог српског народа да истраје у светој борби за одбрану свога огњишта и своје слободе, Влада краљевине сматра за свој најглавнији и у овим судбоносним тренуцима једини задатак, да обезбеди успешан свршетак војевања које је, у тренутку кад је започето, постало уједно борбом за ослобођење и уједињење све наше неслободне браће Срба, Хрвата и Словенаца. Сјајни успех, који има да крунише ово војевање, искупиће обилато кржаве жртве које данашњи нараштај подноси.“

Одлучна битка би решена на штету царске војске и цела Србија би очишћена 13 децембра 1914 г. Огромни ратни плен оста у Србији и 60.000 заробљеника.

Припремало се за нову борбу. Аустро-угарска војска помогнута немачким трупама и са истока бугарском војском принуди српску војску да се повуче преко Албаније на грчко острво Крф, а затим на Солунски фронт.

Крајем јануара 1916 г. на Крфу је већ био Регент Александар и цела влада, а краљ Петар већ је био отишао за Солун. У месецу марту Регент Александар и Никола Пашић

учинили су посете Риму, Паризу и Лондону, а после тих посета Регент се врати на Крф а Пашић отпутује за Петроград.

При повратку на Крф Регент изда 20 априла прокламацију војсци, у којој поред сјајног извештаја о своме путу код моћних савезника изјављује: да су савезници готови и вољни да нас помогну, да Србију створимо великом те да обухвати све Југословене и Србе, да је учине силном и моћном Југославијом...

Док се војска борила на солунском фронту, влада је на Крфу радила поред текућих послова на прибирању Југословена у емиграцији. Већ је био постојао југословенски одбор са седиштем у Лондону и Паризу. Влада позове овај одбор на Крф и ту се донесе 20 јуна 1917 *Крфска декларација*, коју у име владе потпише Никола Пашић а у име југословенског одбора Анте Трумбић, адвокат из Сплита.

У декларацији се констатује сагласност у раду: да су Срби, Хрвати и Словенци један исти народ по крви, језику, по осећањима по континуитету и целини територије и по заједничком животном интересу. Преставници Срба, Хрвата и Словенаца у декларацији су се сложили у погледу будућег државног уређења: 1, држава ће бити уставна, демократска и парламентарна са династијом Карађорђевића; 2, зваће се Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца; 3, један грб, једна застава и једна круна; 4, посебне заставе могу се истицати; 5, ова три народна имена су потпуно равноправна; 6, ћирилица и латиница потпуно су равноправне; 7, све вероисповеди су слободне и јавне; 8, територија државе обухвата ону територију, на којој живи троимени народ; 9, календар да се изједначи; 10, Јадранско Море слободно свима и свакоме; 11, сви су грађани у држави равноправни; 12, изборно право тајно је и опште; 13, устав ће бити основа целокупном државном уређењу. Уједињени народи биће члан нове међународне заједнице.

Дејство ове декларације било је од великог моралног значаја за све савезнике а нарочито за Југословене. Југословени из Америке почетком 1918 г. почели су стизати на Солунски фронт. Два батаљона Црногораца, који су били остали верни краљу Николи и интернирани на Корзици од Француза, изјавили су жељу преко српског делегата, да се пошаљу на Солунски фронт. Из Русије придлазили су југословени који су били заробљени на руском фронту. Сви ови добровољци

у саставу српских пукова образовали су југословенску дивизију.

На Крфу председник владе Никола Пашић пред народном скупштином чита декларацију, у којој се наглашава скори свршетак рата и да српски народ чврсто стоји уз своје савезнике.

Офанзива на Солунском фронту почела је 14 септембра 1918 г. У размаку од тог дана до 11 новембра исте године српска војска са савезницима ослободила је Србију и све крајеве данашње Југославије.

У Загребу је 8 октобра 1918 образовано Народно веће од Словенаца, Хрвата и Срба. Ово веће заједно са хрватским сабором прогласе самосталну државу (без Србије и Црне Горе). Ова је обухватила све југословенске земље на дотадашњој територији аустро-угарској. Средишни одбор Народног већа у Загребу, донесе одлуку, да се ова нова држава уједињује са Србијом и Црном Гором у јединствену државу Срба, Хрвата и Словенаца под династијом Карађорђевића.

На ову адресу одасланицима народног већа одговорио је Регент и прогласио уједињење Србије са земљама државе основане у Загребу. Одасланике је Регент умолио, да Његову владарску реч и поздрав однесу свој милој браћи слободне и уједињене Југославије.

Јединство је извршено 1 децембра 1918 године.

Претседништво Народног већа упутило је 3 децембра из Београда проглас, да је Регент прокламовао уједињење целокупног народа Словенаца, Хрвата и Срба у јединствену југословенску државу под владавином краља Петра односно престолонаследника Александра као Регента. Овим актом престала је функција Народног већа.

Регент је наименовао 20 децембра прву југословенску владу под претседништвом Стојана М. Протића. Пашић је постављен за председника југословенске делегације на мировној конференцији у Паризу.

Ове прокламације легализоване су у привременом народном претставништву 16 марта 1919 год. престолом беседом Регентовом и адресом народног представништва.

Државне границе Краљевине утврђене су разним уговорима између савезничких држава и суседних држава Краљевине.

Уставотворна скупштина сазвана је 12 децембра 1920 г.

Под председништвом Пашића образована је радикалско-демократска влада. На Видовдан је изгласан устав Краљевине С. Х. С.

Устав је садржао 14 одељака и то: опште одредбе; основна грађанска права и дужности; социјалне и економске одредбе; државне власти; краљ; намесништво; народна скупштина; управна власт; судска власт; државно газдинство; војска; измене у уставу; прелазна наређења и закључне одредбе.

Принципи изражени у Крфској декларацији углавном су ушли у Видовдански устав.

Кроз све фазе развића југословенског питања јавља се особа Никола Пашић. Као вођ радикалне странке, председник владе, посланик на страни, ресорни министар, делегат на мировним конференцијама, и као државник и политичар, — Никола Пашић систематски је спроводио југословенско питање расправљајући га на начин дискретан, прикривен и обазрив. Радио је и стално одржавао везу са истакнутим и виђеним људима свију словенских народа.

Још 1918 год. почели су се ширити гласови, а доцније чинити и приговори, да се Пашић неће држати Крфске декларације, да није за државу Срба, Хрвата и Словенаца, већ да је он за Велику Србију, да његова влада хоће да води империјалистичку политику и да хоће да заузме доминирајући положај у држави над осталим племенима. Пашић је 1918 г. дао изјаву за енглеске новине, коју доносимо у изводу:

„Српска влада стоји чврсто на Крфској декларацији, Српска влада не води и неће никад водити империјалистичку политику, јер српски демократски народ, који је све заложно, да се ослободи аустро-угарског империјализма, неће никад водити империјалистичку политику нити жели да има доминирајући положај у држави. Српска влада одмах у почетку рата изјавила је, да се она бори за свој опстанак и за ослобођење своје браће Срба, Хрвата и Словенаца... Крфском декларацијом дала је српска влада доказ да не жели Србија и српски народ имати, као што злонамерни тврде, никакав доминирајући положај у будућој држави, ако будемо срећни да је остваримо... Међутим изјављујемо свечано, да Србија сматра за свој национални задатак, да ослободи Србе, Хрвате и Словенце и свакоме од њих, кад буду слободни, остављено је право самоопредељења, да кажу хоће ли се са

Србијом ујединити на основу крфске декларације или ће правити засебне државице, као што су биле у прошлости . . .

Смрт је спречила Николу Пашића, да заврши југословенски проблем. Овај велики син српскога народа и најумнији политичар на словенском југу преминуо је 10 децембра 1926 године. Београд не памти величанственијег спровода, на коме су узсли учешћа — краљ Александар и кнез Павле.

4

ПРЕГЛЕД НОВИХ КЊИГА

1. КНЕЗ МИХАИЛО
Душан Баранин
Београд: Отворена књига, 2010.
2. БЕОГРАД У ВЕЛИКОМ РАТУ ОЧИМА САВРЕМЕНИКА
Милош Брун
Београд: Архипелаг, 2017.
3. БРАЋА АНЂЕЛОВИЋИ: УДЕО БРАЋЕ АНЂЕЛОВИЋА,
ВОЈВОДЕ МИХАИЛА И ВЕЛИКОГ ВЕЗИРА МАХМУД-
ПАШЕ У ПРОПАСТИ СРПСКЕ ДЕСПОТОВИНЕ
Никола Моравчевић
Београд: Архипелаг, 2017.
4. ГОРИ ГОРИ ГОРИ
Срђан В. Тешин
Београд: Архипелаг, 2017.
5. ПАС
Иван Токин
Београд: Areté, 2017.
6. ОЧЕВО МЛЕКО
Марко Вигњевић
Београд: Areté, 2017.
7. МУШКИ БУКВАР
Волт Витман
Београд: Areté, 2017.
8. ЛИФТ
Томо Подстеншек
Београд: Areté, 2016.
9. КЊИГА НА ДУГМЕ
Џинет Винтерсон
Београд: Areté, 2015.
10. ГДЕ ПТИЦА ПЕВА НАЈЛЕПШЕ
Алехандро Ходоровски
Београд: Areté, 2016.
11. ЈАКОВЉЕВЕ ЛЕСТВЕ
Људмила Улицка
Београд: Areté, 2017.
12. КАДА МЕ УГЛЕДА ОНО ШТО ТРАЖИМ
Михајло Пантић
Београд: Архипелаг, 2017.

13. КОЈУ ЈЕ МАГЛА ДОНЕЛА
Фери Лаиншчек
Београд: Архипелаг, 2016.
14. КОЊ УЛАЗИ У БАР
Давид Гросман
Београд: Архипелаг, 2017.
15. КУЛА ЛУДАКА
Габор Шејн
Београд: Архипелаг, 2017.
16. МАКСИМУМ
Вида Огњеновић
Београд: Архипелаг, 2017.
17. МОБИНГ
Јелена Тодосијевић
Београд: Архипелаг, 2017.
18. НАКНАДНЕ ИСТИНЕ
Дарко Тушевљаковић
Београд: Архипелаг, 2017.
19. ОБУСТАВЉЕН ПОСТУПАК
Клаудио Магрис
Београд: Архипелаг, 2017.
20. ПОДРУЧЈЕ ЗА ПОТАПАЊЕ
Роман Сенчин
Београд: Архипелаг, 2017.
21. ПОСЛЕДЊИ СЕЉАЦИ
Петре М. Андреевски
Београд: Архипелаг, 2016.
22. ПРОШЛОСТ НИКАД НЕ ПРОЂЕ
Веселин Марковић
Београд: Архипелаг, 2017.
23. САЛАМИНСКИ ВОЈНИЦИ
Хавијер Серкас
Београд: Архипелаг, 2017.
24. СУПЕРХЕРОЈКЕ
Барби Марковић
Београд: Архипелаг, 2017.
25. ЗБИВАЊА У НЕПОСРЕДНОЈ НЕСТВАРНОСТИ
Макс Блехер
Београд: Архипелаг, 2017.

26. ЖЕНА ИЗ ХУАРЕЗА
Угљеша Шајтинац
Београд: Архипелаг, 2017.
27. МОЈ ЖИВОТ: БИОГРАФИЈА У ДВА ГЛАСА
Фидел Кастро
Београд: Evro book, 2017.
28. ГОВОРИ КОЈИ СУ ПРОМЕНИЛИ СВЕТ
Београд: Evro book, 2017.
29. НЕБО, У ПОДНЕ ЦРВЕНО: 1613–1918.
Сајмон Сибаг Монтефјоре
Београд: Evro book, 2017.
30. НИКОЛА НЕСТОРОВИЋ
Марина Павловић
Београд: Orion art, 2017.
31. ПРВА И ДРУГА УМЕТНОСТ
Ђорђе Кадијевић
Београд: Orion art, 2017.
32. ШАПЧАНКЕ: ОД АНЕ ОБРЕНОВИЋ И ИСИДОРЕ
СЕКУЛИЋ ДО МИЛЕВЕ МАРИЋ И ЈАСМИНЕ ВУЈИЋ
Живана Војиновић
Београд: Orion art, 2017.
33. СМРТ
Владимир Јанкелевич
Београд: Orion art, 2017.
34. ОСЕЋАЊА. О. СЕЋАЊА.
Лидија Николић
Београд: Orion art, 2017.
35. POST SCRIPTUM
Лидија Николић
Београд: Радио-телевизија Србије; Orion art, 2017.
36. УЧЕНИ ТО НОВИМ: ИЗАБРАНИ ЕСЕЈИ
Марџори Перлоф
Београд: Orion art, 2017.
37. СЕНКЕ ВОДИЉЕ: ЖИВОТ И ДЕЛО ЖЕНА ВЕЛИКИХ
РУСКИХ ПИСАЦА: АНА ДОСТОЈЕВСКИ, СОФИЈА
ТОЛСТОЈ, НАДЕЖДА МАНДЕЉШТАМ, ЈЕЛЕНА
БУЛГАКОВ, ВЕРА НАБОКОВ, НАТАЛИЈА СОЛЖЕЊИЦИН
Александра Попов
Београд: Штрик, 2015.

38. ЈУГО: УСПОН И ПАД НАЈГОРЕГ АУТОМОБИЛА У ИСТОРИЈИ
Џејсон Вујић
Београд: Штрик, 2014.
39. АНАТОМИЈА ОБМАНЕ
Лоренс Голдстоун
Београд: Отворена књига, 2009.
40. СВЕТИОНИЧАР: ВЕСНИЦИ ОЛУЈЕ: ПРВИ ТОМ САГЕ УТОЧИШТЕ
Младен Ђорђевић
Београд: Отворена књига, 2017.

PREPORUČUJEMO

1. Aleksandra Popov: **SENKE VODILJE: Život i delo žena velikih ruskih pisaca: Ana Dostojevski, Sofija Tolstoj, Nadežda Mandeljštam, Jelena Bulgakov, Vera Nabokov, Natalija Solženjicin** / Beograd: Štrik, 2015.

Preuzeto sa sajta:

https://www.delfi.rs/knjige/88470_senke_vodilje_knjiga_delfi_knjizare.html

Ana Dostojevski borila se s kockarskom zavisnošću svog muža, a Sofija Tolstoj s religioznim sumnjama i poletima Lava Nikolajeviča. Jelena Bulgakov držala je svog muža uspravno dok mu je Staljin izmicao tlo pod nogama, a bez Vere, Nabokov ne bi napisao nijedno svoje delo, kako je sam tvrdio. Nadežda je pratila Mandeljštama od izgnanstva do gulaga i sve njegove pesme držala u glavi i srcu. Da bi sačuvala Solženjicinovu arhivu od KGB-a, Natalija je rizikovala ne samo svoj život već i živote svoje dece. Delanje ovih talentovanih žena stvorilo je jedinstvenu tradiciju kakva se ne može naći na Zapadu.

Iako su izabrale da budu samo „fusnote u tuđem životu”, one su u svojim dnevnicima, memoarima i sećanjima, na osnovu kojih je i nastala ova knjiga, ispisale svojevršno svedočanstvo – o tome kako su senke postale vodilje.

Vol strit žurnal proglasio je *Senke vodilje* za „Knjigu godine“.

2. Aleksandra Novakov: **STUBOVI SRPSKE PROSVETE – srpske srednje škole u Otomanskom carstvu 1878–1912** / Beograd: Zavod za udžbenike, 2017.

Preuzeto sa sajta:

<http://www.knjizara.zavod.co.rs/stubovi-srpske-prosvete-srpske-srednje-%C5%A1kole-u-osmanskom-carstvu-1878-1912>

Srbi u Osmanskom carstvu, inicijativom srpske države, započeli su krajem 19. veka intenzivnu borbu za svoje duhovno oslobođenje, koje je preduslov svake druge slobode. Država Srbija se trudila da pomogne svojim sunarodnicima, nepriznatim od Turaka u nacionalnom smislu, suočenim sa sve ekspanzivnijom bugarskom propagandom, neprijateljskim odnosom Vaseljenske patrijaršije i sve većim arbanaškim terorom.

Da bi opstali, morali su da vode mirnu borbu koja je podrazumevala otvaranje škola, osnovnih i srednjih, osnivanje knjižara, štampanje udžbenika, kao i rad crkveno-školskih opština. To je bio najbolji put da srpski narod očuva svoj nacionalni identitet i maternji jezik, jer bi gubitak jezika, kao najvažnijeg segmenta etničkog identiteta, doprineo bržoj asimilaciji. Prosvećivanje srpskog naroda bilo je moguće temeljnom reorganizacijom školstva, a ključnu ulogu u tom poslu imali su prosvetni radnici. To su bili ne samo učitelji i profesori već i nacionalni delatnici, prosvećeni i obrazovani pedagozi, koji su vaspitavali mladi naraštaj i formirali ga u građanskom i kulturnom pogledu.

3. Zoja Bojić: **PANTIČKI ISTORIOGRAFI UMETNOSTI I KALISTRAT O SKULPTURI** / Beograd: Zavod za udžbenike, 2017.

Preuzeto sa sajta: <http://www.knjizara.zavod.co.rs/anti%C4%8Dki-istoriografi-umetnosti-i-kalistrat-o-skulpturi>

„Zoja Bojić je lepim jezikom, jasnim izlaganjem, širokim znanjem antičke književnosti i umetnosti, kao i istorije umetnosti, približila stručnom čitaocu, ali i široj čitalačkoj publici svet antike. Svojom erudicijom, izborom ilustracija i komentarima, istakla je vrednosti antičke kulture i umetnosti, koje su tokom vekova bile uzor evropskoj kulturi. Ova knjiga po svom sadržaju, koncepciji i pratećem naučnom aparatu predstavlja izuzetno korisno, značajno i zanimljivo štivo koje se prati bez daha.“

Dr Mirjana Gligorijević Maksimović

4. Migel de Unamuno: **LJUBAV I PEDAGOGIJA** / Beograd: Karpos, 2017.

Preuzeto sa sajta: <http://karposbooks.rs/shop/polyphonia/ljubav-i-pedagogija/>

„Tužno stanje u kom se čovečanstvo sada nalazi, neće se popraviti dok se ženimo iz ljubavi, jer se ljubav i razum isključuju... Otac i učitelj ne može da se bude istovremeno. Niko ne može da bude učitelj svojoj deci i niko ne može da bude otac svojim đacima. Učitelji treba da budu bezbračni, bespolni čak, i da se posvete odabiru odgovarajućih primeraka za taj poziv; tako je, da, da vrše odabir muškaraca čije bi jedino zanimanje bilo stvaranje sinova koji će obrazovati druge, proizvodnja sirovine koja je podobna za edukaciju, mase koja je podobna za pedagogizaciju... Treba jasno definisati zaduženja... Ljubav, ljubav...! Da li si ti, Avito, nekad voleo Marinu? Jesam li je voleo? I šta znači to voleti?“

U romanu *Ljubav i pedagogija* Migel de Unamuno opisuje don Avita Karaskala, intelektualca koji veruje da se od deteta može stvoriti genije primenom modernih principa pedagogije. Don Avito još pre rođenja svog sina počinje da primenjuje metode pozitivističke pedagogije, ubeđen u dejstvo racionalizma i na prenatalno stanje. Od njegovog deteta, međutim, neće postati ni genije, a ni srećno biće. Ljubav i pedagogija je slikovita, ali i duhovita kritika bezrezervne vere u racionalizam i moć nauke.

5. Žak le Gof: **TREBA LI ZAISTA SECKATI ISTORIJU NA PERIODE** / Beograd: Karpos, 2017.

Preuzeto sa sajta: <http://karposbooks.rs/shop/supplementa/treba-li-zaista-seckati-istoriju/>

Žak le Gof, čuveni francuski medievalista, u ovom eseju se bavi temeljnim pitanjima svog esnafa: zašto uopšte delimo istoriju na periode i epohe? Kakva je istorija tih klasifikacija i podela i prema kojim kriterijumima su one nastajale? Želeći da ukaže u kojoj meri su naše podele arbitrarne i često zavisne od uticajnih pojedinaca, Le Gof se naročito bavi renesansom i njenim modernim shvatanjem kao periodom koji radikalno raskida sa srednjim vekom. Prema Le Gofu, renesansa čak ni u samoj Italiji, a pogotovo ne u ostatku Evrope, nije period čija

društvena, ekonomska, politička i tehnička realnost razbija granice srednjeg veka. Do pravog raskida sa srednjim vekom dolazi polovinom XVIII veka, što su omogućila nova naučna otkrića i misaoni stilovi, te tako Le Gof, pozivajući se na brojne savremene radove, proširuje trajanje srednjeg veka i u slučaju Zapadne Evrope. Posebno interesantni delovi ovog rada, poslednjeg koji je objavljen za njegovog života, tiču se romantizovanja i konstruisanja renesanse u XIX veku, zahvaljujući pre svega istoričarima Žilu Mišleu i Jakobu Burkhartu. Valja takođe napomenuti da Le Gof u njemu skicira i nastanak „istorije kao predmeta znanja“, odnosno istoriju njenog kasnog etabliranja kao naučne discipline u okviru evropskih univerziteta.

6. Zoran Dimić: **POLITIKE OBRAZOVANJA: Od Paideje do Bildunga** / Beograd: Karpos, 2017.

Preuzeto sa sajta: <http://karposbooks.rs/shop/supplementa/politike-obrazovanja/>

Podrobnije bavljenje antičkim tekstovima o paideji vrlo brzo nam otkriva u kojoj meri je ova tema bila tesno povezana sa izvornim smislom politike, koja je u antici nesumnjivo bila tema svih tema, kako za građane antičkih polisa tako i za filozofe. Smisao i cilj starogrčkog koncepta vaspitanja i obrazovanja se otuda moraju sagledavati u kontekstu napora i želja članova jedne političke zajednice da unaprede zajednički život. Zanemarivanje realnog istorijskog konteksta u kom nastaje i razvija se koncept paideje, gde je očito njeno političko poreklo, često je dovodilo do njenog romantizovanog i pogrešnog tumačenja, koje nije uspevalo da vaspitanje i obrazovanje sagleda i kao predmet međusobne strateške manipulacije građanskih grupa i pojedinaca.

Premda je u vekovima nakon nestanka antičkog sveta, a naročito tokom srednjeg veka, interesovanje za vaspitno-obrazovne teme opadalo, moderno doba je ponovo uvelo na velika vrata vaspitno-obrazovne teme u građanski svet. Upravo je taj momenat postao vrlo važan za identitet onoga što nazivamo modernim svetom. Rešavanje vaspitnih i obrazovnih problema postaje od presudne važnosti za oblikovanje onoga što je Kant nazvao „svetskim građanskim poretom“.

Politike obrazovanja: od paideje do bildunga prof. Zorana Dimića, prati konceptualizovanje problema obrazovanja od antike pa sve do modernog doba, usredsređujući se naročito na Aristotela, Humbolta, Filtea, Djujija. Knjiga sadrži sedam različitih studija, nastalih u periodu 2000–2010, čiji zajednički imenitelj predstavlja opisivanje i tumačenje neprestane napetosti između pojedinca i njegove političke zajednice, koja predstavlja bezmalo jednu od najsudbonosnijih drama zapadne kulture i civilizacije.

5

ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА

**ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА У БИБЛИОТЕЦИ УПРАВЕ
ЗА ПЕРИОД СЕПТЕМБАР–ОКТОБАР 2018. ГОДИНЕ**

1. ЧОВЕК ПО ИМЕНУ УВЕ
Фредрик Бакман
Београд: Лагуна, 2017.
2. ВОДИЧ КРОЗ ЉУБАВНУ ИСТОРИЈУ
БЕОГРАДА
Ненад Новак Стефановић
Београд: Лагуна, 2017.
3. СТОЛЕЋЕ У АЛЕНТЕЖУ
Жозе Сарамаго
Београд: Лагуна, 2016.
4. МОЈА ГЕНИЈАЛНА ПРИЈАТЕЉИЦА: РОМАН:
ДЕО 1.
Елена Феранте
Београд: Воока, 2016.
5. ПРИЧА О НОВОМ ПРЕЗИМЕНУ: РОМАН:
ДЕО 2.
Елена Феранте
Београд: Воока, 2017.
6. ПОСЛЕДЊА ЖРТВА
Тони Парсонс
Београд: Лагуна, 2017.
7. МАТИ ПИРИНЧА
Рани Маника
Београд: Лагуна, 2004.
8. АНЂЕО ЧУВАР
Пауло Коелхо
Београд: Raideia, 2010.
9. АНДАЛУЗИЈСКИ ПРИЈАТЕЉ
Александер Седерберј
Београд: Лагуна, 2013.
10. ИГРА АНЂЕЛА
Карлос Руиз Сафон
Београд: Чаробна књига, 2008.